

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta filozofická

Bakalářská práce

**Přímá volba prezidenta v parlamentní republice
jako cizorodý prvek ústavního systému**
Petra Zemanová

Plzeň 2014

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Studijní program Politologie

Studijní obor Politologie

Bakalářská práce

**Přímá volba prezidenta v parlamentní republice
jako cizorodý prvek ústavního systému**

Petra Zemanová

Vedoucí práce:

PhDr. Mgr. Jan Ptáčník

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2014

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, červenec 2014

.....

Ráda bych na tomto místě poděkovala PhDr. Mgr. Janovi Ptáčkovi za jeho odborné rady, trpělivost a podporu při psaní bakalářské práce.

OBSAH

1 ÚVOD	7
2 PREZIDENT V POLITICKÝCH REŽIMECH - FORMY VLÁDY	10
2.1 Prezidentský režim.....	10
2.2 Semiprezidentský režim	13
2.3 Parlamentní režim	13
3 PŘÍMO VOLENÝ PREZIDENT V PARLAMENTNÍ REPUBLICE	16
3.1 Postavení a pravomoci přímo voleného prezidenta	17
v parlamentní republice.....	17
3.2 Proč přímo volený prezident v parlamentní republice?.....	19
4 PŘÍPAD ČESKÉ A SLOVENSKÉ REPUBLIKY	22
4.1 Příklad České republiky	22
4.1.1 Od Prozatímní ústavy do rozdělení státu 1992,	22
vliv T. G. M. na formování prezidentského úřadu.....	22
4.1.2 Prezident v nové republice od roku 1993	25
4.1.3 Směřování k přímé volbě v Česku.....	29
4.1.3 Postavení a chování přímo voleného prezidenta	33
4.1.4 Poloprezidentský režim v České republice?.....	38
4.2 Příklad Slovenské republiky.....	40
4.2.1 Slovenský prezident po roce 1993 do roku 1999	40
4.2.2 Cesta k přímé volbě na Slovensku	43
4.2.3 Postavení a chování přímo voleného prezidenta	45
4.2.3 Poloprezidentský režim na Slovensku?.....	51
4.3 Česko a Slovensko v komparativní perspektivě	51
4.3.1 Tradice prezidentství	51
4.3.2 Důvody ke změně způsobu volby.....	52
4.3.3 Způsob a podmínky volby prezidentů.....	54

4.3.4 Postavení přímo volených prezidentů	56
4.3.5 Shrnutí	60
5 ZÁVĚR.....	61
6 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ	64
7 RESUME	75

1 ÚVOD

Prezident stojící v čele státu je obvykle volen parlamentem nebo přímo obyvateli státu. Tento způsob volby záleží na typu politického režimu, který má své zvyklosti a zákonitosti. Vývojem ale prožívá změny a úpravy, které v konečném důsledku mohou odporovat jeho prvotnímu záměru. Jednou z takových změn je i přímá volba hlavy státu v politickém režimu parlamentní republiky, který ve své čisté podobě tento prvek nepřipouští.

Záměrem předkládané práce je popsat, vysvětlit a interpretovat postavení, formální a reálné funkce prezidenta v parlamentní republice. Dále bude poukázáno na to, jak se změnou způsobu volby jeho role mění. Blíže budou také popsány možné výhody a nevýhody této změny a jejich vliv na systém. V tomto záměru se autorka bude pohybovat v evropském politickém prostoru.

Základními otázkami, na které chce práce odpovědět, jsou:

- 1) Jak se mění postavení a pravomoci přímo voleného prezidenta v parlamentním režimu?
- 2) Dochází v parlamentním režimu s přímou prezidentskou volbou k politické nestabilitě v systému?
- 3) Narušuje, nebo dokonce mění přímá volba prezidenta parlamentní režim?

Práce bude pojata jako strukturně-funkcionální analýza, doplněná vícepřípadovou studií s využitím synchronní komparace. Analýza se zaměří na strukturální provázání jednotlivých centrálních mocenských institucí v parlamentním režimu a funkci těchto struktur, které činí parlamentní režim takovým, jaký je.

Synchronní komparace bude srovnávat politickou kulturu, ze které vychází vnímání a postavení prezidenta v České a Slovenské republice,

důvody ke změně volby prezidentů obou republik, způsoby volby prezidentů a následné postavení, chování prezidentů a jejich mocenskou sílu v parlamentním režimu vlády. Výsledkem bude určení vlivu volby prezidenta na politický režim.

První kapitola bude sestávat z teoretických východisek postavení prezidentů v politických režimech; prezidentském, semiprezidentském a parlamentním. K pohledu na prezidenta ve sledovaných režimech bude sloužit způsob dělení moci ve státě a propojení vzájemných vztahů. Těmito vztahy se zabývali například Maurice Duverger či Giovanni Sartori, našem prostředí politologové Michal Kubát a Blanka Říchová a ústavní právník Vladimír Klokočka.

Druhá pak nastíní postavení a funkce přímo voleného prezidenta v parlamentní republice a bude se zabývat otázkou, proč by měla být hlava státu v parlamentní demokracii volena přímo všeobecným hlasováním.

Praktická, třetí kapitola si vybírá dva případy evropských zemí – České a Slovenské republiky, kde k této institucionální změně došlo, a pokusí se na jejich případech ukázat, v čem se systémy změnily a co těmto politickým režimům obměna přinesla. Proto bude k pochopení následných událostí také předestřen vývoj postavení prezidenta v obou zemích. Vzhledem k čerstvosti tématu v České republice se pak autorka zaměří na období prvního roku, kdy ke změně ve volbě prezidenta došlo. V rámci této kapitoly bude nastíněna také otázka, zda nedochází po zavedení přímé volby prezidenta k přechodu České a Slovenské republiky k poloprezidentskému režimu.

Součástí kapitoly bude také komparace prezidentů České republiky a Slovenska z hlediska tradice prezidentství, důvodů, které vedly ke změně volby, aktuálního způsobu volby prezidenta z hlediska

postavení a prezidentů v politickém režimu parlamentní republiky ČR a SR.

V závěru budou zodpovězeny otázky z úvodu práce a provedeno závěrečné shrnutí poznatků z práce vyplývajících.

Základní literaturou, ze které práce vychází, jsou Ústavy České a Slovenské republiky a publikace Miroslava Nováka a Miloše Brunclíka *Postavení hlavy státu v parlamentních a poloprezidentských režimech: Česká republika v komparativní perspektivě*. Je to poutavý soubor příspěvků českých ústavních právníků a politologů z roku 2008. Nejedná se tedy o nejaktuálnější publikaci, ale shrnuje obecné informace o sledovaném problému, a proto je pro práci relevantní.

Mezi často citované autory patří především Michal Kubát, který se sledovanou problematikou systematicky zabývá a třebaže není zastáncem přímé volby prezidenta (a možná právě proto), sou jeho práce natolik podnětné, neboť věnují více prostoru dopadům, které může přímá volba mít. V tomto ohledu jsou nejpřínosnější velmi aktuální publikace *Současná česká politika. Co s neefektivním režimem? A o komparativní politologii a současné politice*.

Dále jsem použila řadu internetových zdrojů, které reflektují chování jednotlivých prezidentů a doplňují celou práci.

2 PREZIDENT V POLITICKÝCH REŽIMECH - FORMY VLÁDY

Za účelem užšího vymezení zkoumaných forem vlády budeme používat pojmu politický režim, který je většinou pokládán za normativní subsystém politického systému. Jeho základem jsou politické normy, které v sobě nesou vzorec politického chování a tyto vzorce jsou závazné pro účastníky politického dění. Jde vlastně o pravidla politické hry, tedy jakým způsobem bude politické dění realizováno (Kubát, 2004: 197-198).

Pro typologizaci politických režimů můžeme použít kritérium způsobu dělení moci ve státě (na moc výkonnou a zákonodárnou) a kritérium povahy vzájemných propojení vztahů a jejich závislostí mezi institucemi fungujícími ve státě (výkonnými a zákonodárny). Na základě těchto kritérií pak lze rozlišit tři základní typy politických režimů. Jedná se o režim *prezidentský* (systém dualistického výkonu moci), *semiprezidentský* (poloprezidentský) a režim *parlamentní* (systém kooperativního výkonu moci).

Vedle nich stojí svým systémovým řešením natolik neobvyklá forma vlády, že ji nelze zařadit do žádného ze tří výše uvedených politických režimů. Takovou formou je *tzv. švýcarský režim* (vláda konventu nebo direktoriální režim), který se obecně klasifikuje jako čtvrtý typ politického režimu (Bankowicz dle Kubát, 2004: 199-200). V této formě vlády existuje jako výkonný orgán Federální rada, která má sedm členů a která na období jednoho roku ze svého středu volí prezidenta Federální rady. Ten disponuje pouze reprezentativní a ceremoniální funkcí (Reschová, 2002: 259-260).

2.1 Prezidentský režim

Prezidentský režim řadíme mezi zastupitelské demokracie a lze jej jednoduše rozlišit na severoamerický prezidencialismus a jihoamerický

prezidencialismus,¹ přičemž druhý zmiňovaný se formoval z prvního. Oba je možné dále blíže srovnávat a nalézt patrné rozdíly. To ale není stěžejním problémem předkládané práce a dále se jim proto nebudeme věnovat. Mnohem důležitější je charakteristika prezidentského režimu obecně. Tento režim charakterizuje přímá² volba prezidenta (všelidové hlasování), což jak upozorňuje Blanka Říchová, je nutná, ovšem nikoli jediná podmínka prezidentského systému vlády. Nezbytné je také určit funkční období hlavy státu³ v kombinaci s jeho neodvolatelností. Prezidentova neodvolatelnost je pak přímo navázána na princip nerozpuštělnosti zákonodárního sboru (Říchová, 2007: 71). Jediná možnost, jak je možné prezidenta zbavit jeho funkce, je spuštění a dokončení procesu tzv. *impeachmentu*. Jedná se o ústavní žalobu na prezidenta, který je zbaven svého úřadu v případě, že mu byla prokázána velezrada, úplatkářství nebo jiné těžké zločiny a trestné činy.⁴ Hlava státu je propojena s funkcí předsedy vlády a pro režim je také typické, že na osobě prezidenta je závislá jeho vláda (Říchová, 2007: 72-73).

Prezident jmenuje svoji vládu a administrativu, a disponuje právem veta, což je prezidentova největší možnost, jak ovlivnit legislativu států. Proces je takový, že prezident má na podepsání zákona deset dnů a pokud jej podepíše a nijak jinak se k němu nevyjádří, zákon vstupuje v platnost. Má ale možnost v této době učinit veto (*veto message*), což obnáší vrácení zákona se svými poznámkami do Kongresu. Obvykle pak dochází k situaci, že je zákon přepracován dle poznámek prezidenta,

¹ Prezidentský režim není doménou jen Severní a Jižní Ameriky ale i dalších částí světa, jako například Asie, kde, můžeme, v tomto smyslu, nalézt zastoupení států Filipínská republika, Korejská republika nebo Federální republika Nigérie v Africe.

² Či skrze kolegium volitelů.

³ Obvykle na čtyři až osm let.

⁴ *The Constitution of the United States*, (<http://www.usconstitution.net/const.pdf>, 10.6 2014).

protože přehlasovat jeho veto je velmi obtížné⁵ a je nutné, aby pro zákon v nezměněné podobě hlasovaly obě komory Kongresu dvoutřetinovou většinou. Tento institut je tedy pro prezidenta velmi silnou pravomocí, pomocí které má možnost prosazovat své politické cíle (Dvořáková, 2002: 130).

Tato forma vlády se velmi silně opírá o dělbu moci, tedy výkonná a zákonodárná moc jsou od sebe odděleny a vykonávají navzájem odlišné role. To znamená, že prezident, jako představitel výkonné moci nemá zákonodárné pravomoci a parlament, jako představitel zákonodárné moci, nemá pravomoci výkonné. Proto je exekutivní funkce neslučitelná s pozicí v legislativní instituci. To, že jsou obě moci takovýmto způsobem navzájem odděleny a prezident jako zástupce exekutivy není politicky odpovědný parlamentu, znamená pro prezidentský režim zásadní předpoklady pro jeho fungování. Tyto předpoklady jsou obecně nazývány systémem brzd a protivah - „*checks and balances*“ (Kubát, 2004: 205). Jak ale upozorňuje Giovanni Sartori, tato charakteristika nemůže být prezidentskému režimu přisuzována, jako nějaká výlučnost, protože všechny skutečně ústavní systémy jsou zároveň systémy „brzd a protivah“. Brzdy a protiváhy může mít též systém bez rozdělení moci, ale prezidentský režim (především americký) je jedinečný právě separací obou mocí. Respektive dle Sartoriho tím, že je výkonná moc zcela autonomní (Sartori, 2001: 98).

Co se týká parlamentu, v tomto systému není možné, aby prezident rozpustil parlament, na druhou stranu, parlament nemůže vyslovit nedůvěru vládě a nemá žádné kontrolní pravomoci ve vztahu ke státní správě. Prezident ani členové jeho vlády nejsou vůči parlamentu politicky odpovědní. Votum důvěry či nedůvěry zde tedy neexistuje a parlament tedy nemůže odvolat prezidenta, ani členy jeho vlády, kteří jsou mu podřízeni (Kubát, 2004: 205).

⁵ Zlomit veto se USA podařilo cca jen u 4% případů za celou dobu jejich historie (Dvořáková, 2002: 130).

2.2 Semiprezidentský režim

Tato forma vlády spočívá ve skutečnosti, že prezident je současně hlavou státu a moci výkonné, ale o svoji výkonnou moc je nucen se dělit s předsedou vlády. Jeho nutnou charakteristikou je tedy existence duální struktury autority, dvouhlavé exekutivy. Platí zde, že premiér a prezident jsou na sobě formálně nezávislí. Moc výkonná je zde silnější než zákonodárná a ústřední postavou je prezident, který je volen přímo (všelidový hlasováním), je neodvolatelný a má jasně stanovené funkční období. Předseda vlády je pak volen parlamentem. Z toho vyplývá, že obě funkce mají odlišnou legitimitu. To, jak bude systém fungovat, záleží na spolupráci prezidenta a premiéra, což také závisí na názorově-ideologickém, resp. stranickém základě, tedy na tom, z jaké politické strany oba představitelé exekutivy pocházejí. Pokud má převahu premiér, což znamená, že má parlamentní většinu, která ale nepodporuje prezidenta, nazýváme takový stav kohabitací (tzv. vláda nesouhlasným většin). Prezident je v této době velmi oslaben a jeho role je umenšena. Opakem takové situace je tzv. vláda souhlasným většin, kdy stojí prezident nad premiérem, který je ze stejné politické strany, má tedy většinu v legislativním orgánu a je velmi silný (Říchová, 2007: 79-83 a Sartori, 2001: 130-131). Maurice Duverger ve spojitosti se semiprezidentským režimem hovoří o střídání období s převahou prezidentského typu vlády a období s převahou parlamentního typu vlády (v případě kohabitace) (Duverger dle Říchová 2007: 82).

Je nutné dodat, že prezident disponuje kompetencemi, které mu umožňují přijímat samostatná rozhodnutí a formálně jmenovat a odvolávat premiéra a ministry, přičemž není ze své funkce politicky odpovědný parlamentu (Antoszewski, Herbut dle Hloušek, 2005: 199). Popisovaný režim je typický pro V. francouzskou republiku.

2.3 Parlamentní režim

Parlamentní režim je ve světě hojně rozšířen. Co se týká dělby moci, výkonná a zákonodárná moc spolu spolupracuje, kooperuje, moc je tedy sdílená. Znamená to, že moci ve státě nejsou od sebe navzájem odděleny, „*exekutiva vychází z legislativy a je tak legitimována nepřímo*“ (Hloušek, 2005: 193).

Klasický parlamentní režim vznikl z monarchického uspořádání a má tři základní rysy:

- dualistickou strukturu výkonné moci (hlava státu a vláda),
- kooperativní rozdělení kompetencí mezi legislativu a exekutivu,
- existenci vzájemného působení mezi oběma mocemi ve státě (Klokočka, 2006: 169).

Jak shrnuje Michal Kubát, dva základní kameny parlamentního režimu jsou politická odpovědnost vlády vůči parlamentu a fakt, že se vláda účastní procesu tvorby právních norem (Kubát, 2004: 201). Giovanni Sartori navíc připojuje jednu nezbytnou podmínku, potřebnou ke správnému fungování parlamentního systému - disciplinované strany. „*Parlamentní demokracie nemůže v žádné ze svých mnoha podob fungovat, pokud nemá ku pomoci parlamentně způsobilé strany, tedy strany, které se socializovaly v relativně soudržné a disciplinované útvary*“ (Sartori, 2001: 106).

Obecně má v parlamentním režimu hlava státu symbolickou a ceremoniální funkci. Vlastně tedy nemá reálnou moc, vystupuje však jako arbitr v okamžiku krize. Pokud má prezident (panovník) v tomto systému jen symbolickou funkci, skutečná výkonná moc náleží premiérovi či kancléřovi, který vládne spolu s vládou.

Protože je ale parlamentarismus velmi rozšířený, má také mnoho mutací a rozlišností, proto jej lze dále klasifikovat.

Vladimír Klokočka rozděluje parlamentní republiky na:

- *parlamentarismus britský a parlamentarismus v konstitučních monarchiích* - panovník má zde reprezentativní a ceremoniální funkce, jeho pravomoci jsou podmíněny kontrasignací jiných složek moci ve státě, hlavní výkonnou má premiér a vláda,
- *v republikánském parlamentarismu* je prezident volen, buď přímo lidem, nebo legislativní částí politické moci; prezident je oproti premiérovi/kancléřovi a vládě slabý, k jeho rozhodnutí je obvykle nutný spolupodpis daného ministra, premiéra/kancléře, státního úředníka,
- *racionalizovaný parlamentarismus* ve Spolkové republice Německo má jako hlavu exekutivy kancléře a prezidenta, prezident má jen omezené ústavní kompetence,
- *prezidiální parlamentarismus*⁶ - dle autora V. francouzská republika (Klokočka, 2006: 168-207).

Giovanni Sartori dělí parlamentní režimy na:

- premiérský parlamentarismus založený na převaze exekutivy,
- stranicky kontrolovaný parlamentarismus, kde má rozhodující vliv politická strana,
- parlamentarismus s převahou zákonodárných sborů (Sartori, 2001: 110).

V čistě parlamentních systémech je hlava státu volena parlamentem nebo kolegiem volitelů, nebo kombinací obou (Kubát, 2003: 302), či je jeho funkce dědičná.

⁶ Tento systém ale dle rozdělení moci ve státě překračuje specifikaci parlamentního režimu, proto je uváděn zvlášť, jako semiprezidentský režim.

3 PŘÍMO VOLENÝ PREZIDENT V PARLAMENTNÍ REPUBLICE

Co se týká přímé volby prezidenta, toto téma je logicky exponovanější v zemích, kde má prezident v politickém režimu silné postavení, nebo se jedná o politické systémy přinejmenším sporně demokratické, kde dochází k systematickému porušování pravidel svobodných voleb a jsou bedlivě sledovány světovou veřejností. V posledních desetiletích se ale téma přímé volby prezidenta přelévá dále a nachází svoje uplatnění v postkomunistických zemích středovýchodní Evropy.

První prvky přímé volby se objevily až v roce 1787 v Ústavě Spojených států amerických. Evropa se s přímou volbou setkává až v období II. francouzské republiky roku 1848, kdy byl prezidentem zvolen Ludvík Napoleon Bonaparte. Roku 1919 převzala přímou volbu prezidenta také německá ústava.⁷ V meziválečném období také Portugalsko, Estonsko a Rakousko. Přímá volba se pak rozšiřuje až po druhé světové válce a je spojena s procesem dekolonizace, kdy se přidává podstatná část bývalých kolonií v Africe i Asii. K prozatím poslední velké vlně zavádění přímé volby došlo až po roce 1989 s pádem východního bloku. Naopak nepřímá volba hlavy státu je historicky starší a je nedílnou součástí tradičních parlamentních systémů (Lebeda, 2008: 29-36).

Volební systémy využívané pro přímou volbu prezidentů, jsou volební systémy většinové, které jsou k této volbě nejvhodnější a také nejčastěji používané (Kubát, 2003: 301). Principem většinových volebních systémů je, že mandát získá vítězný politický subjekt či kandidát. Většinové volební systémy lze dělit na systémy prosté většiny, kde se vítězem stane ten, kdo obdrží více hlasů, než druhý v pořadí (*first past the post*) a systémy absolutní většiny, kde je vítězem ta politická strana či kandidát,

⁷ Později se ale Německo vrátilo k volbě nepřímé.

kteřá získa absolutní většinu všech hlasů (50% + 1 hlas) (Kubát, 2004a: 274-276).

3.1 Postavení a pravomoci přímo voleného prezidenta v parlamentní republice

Na sílu prezidentova postavení v systému lze nahlížet optikou pěti kritérií, která shrnuje Jiří Pehe. Prvním hodnotícím kritériem je, komu je odpovědná vláda, tedy jaké jsou vztahy mezi vládou, parlamentem a prezidentem.⁸ Druhým kritériem je, jak je prezident volen, tedy zda je volen přímo, či nepřímo, přičemž dále upozorňuje, že existují parlamentní režimy, kde je přímá volba prezidenta, ale neexistují prezidentské režimy, kde je prezident volen parlamentem. Třetím kritériem je délka volebního období prezidenta a kolik období může vládnout. Čtvrtým hodnotícím kritériem je existence prezidentského veta a v jakém rozsahu může být toto veto využíváno. Posledním kritériem je rozsah prezidentových pravomocí se zaměřením především na ty výlučné, pro jejichž výkon nepotřebuje prezident další ústavní činitele a může je tedy vykonávat úplně sám (Pehe, 2000).

Zastavme se u druhého kritéria, tedy jak je hlava státu volena – zda přímo, či nepřímo a podívejme se na volbu prezidenta v parlamentním režimu. Postavení hlavy státu bylo postupně historicky oslabováno. Tak došlo k oddělení reálné a symbolické moci. Z některých monarchií se staly republiky a objevil se prezident, který ale získal pouze symbolickou a reprezentativní roli. Jak je dle rozdělení politických režimů jasně vidět, prezident v USA a evropské hlavy států v parlamentních republikách mají společné jen označení „prezident“ a reprezentativní funkce. Jinak se velmi liší.

Formálně postavení prezidenta v parlamentním režimu určuje základní zákon státu, tedy ústava, kde je prezident součástí moci výkonné.

⁸ Dle toho rozlišujeme politické režimy, jak bylo již uvedeno v první kapitole.

Protože se ale jedná o parlamentní formu vlády, nemůže zde být hlava státu označena za nejvyšší prvek výkonné moci ve státě. Tím je předseda vlády, či celá vláda. Jinak ale postavení prezidenta určují i historické konsekvence, ze kterých vychází politická kultura, osobnost prezidenta a aktuální složení parlamentu (Mlejnek, 2013).

Prezidenta můžeme chápat v parlamentním systému jako zprostředkovatele, moderátora, arbitra a dokonce i garanta. Tato jeho funkce se s přímou volbou pocitově zdůrazňuje, protože přímo volený prezident má svoji „moc“ odvozenou od lidu a měl by být tedy prezidentem nadstranickým a „pro všechny“. Toto tvrzení ale neplatí s ohledem na fakt, že přímo volený prezident často sympatizuje s ideologií či politickým proudem ve společnosti a tak zůstává jejím reprezentantem i po svém zvolení. Například Miloš Zeman při prezidentské volbě představoval levicový, sociálně-demokratický názorový proud a Karel Schwarzenberg, jako aktivní předseda TOP 09, pravicový, liberálně-konzervativní proud ve společnosti.

Ústavy obvykle vymezují postavení prezidenta republiky jako hlavy státu. Toto označení vychází z původní *organistické teorie*, kde je hlava státu ostatním ústavním orgánům nadřazená. Toto pojetí však není možné aplikovat v demokratické republice, protože prezident má ústavně zakotvené kompetence, jejichž rámec nemůže překračovat a zasahovat tak do pravomocí jiných orgánů (Koudelka, 2011: 21).

Prezident ve vztahu k vládě vystupuje nezávisle a představuje kontinuitu státní moci. Jak již bylo naznačeno, jeho pravomoci jsou zakotveny v ústavě, tudíž je jejich změna poměrně složitá. Pravomoci můžeme obecně rozdělit na ty, které vykonává sám prezident o své vůli – základní či jinak výlučné, a ty, ke kterým potřebuje další instituce státu, především představitele vlády. Mělo by platit, že čím je více pravomocí které prezident vykonává sám více, tím má silnější pozici. Není to ale kompletní výčet. Pravomoci jsou jen jednou ze složek. Rozhoduje také například aktuální politická situace, charisma či politické dovednosti

prezidenta. Proto není pravdou, pokud má být prezident volen přímo, musí mu být změněny, resp. posíleny jeho pravomoci. Nebývá to ani časté. Potom je ale otázkou, proč by měl být prezident v parlamentním režimu volen přímo, když zůstanou jeho pravomoci zachovány?

3.2 Proč přímo volený prezident v parlamentní republice?

Pokud uvažujeme o obvyklé sumě pravomocí prezidenta v parlamentní republice, je otázkou, proč by měl být vlastně prezident v takovém typu režimu volen všelidovým hlasováním. Jaký to má smysl? Má to být proto, že si to lidé prostě přejí? Že by se mohl zvýšit jejich zájem o politické dění ve státě a prezident se jim „přiblížit“?

Obecně víme, že přímá volba je charakteristická pro prezidentské a poloprezidentské režimy a nepřímá volba pro parlamentní režimy, posuzovacím kritériem pro výběr způsobu volby je tedy typ politického režimu. Mezi parlamentními režimy, ale existuje mnoho výjimek, které mají přímou volbu hlavy státu. Především se jedná o postkomunistické země středovýchodní Evropy, ale jak upozorňuje Kubát: *„není správné vyvozovat z příkladu zemí středovýchodní Evropy universální koncepční závěry (...) kombinace parlamentního režimu a přímé volby hlavy státu je (...) regionální zvláštností vyplývající z unikátních a neopakovatelných procesů přechodů k demokracii“* (Kubát, 2003: 304-305).

Existuje několik pro a proti přímé volbě v parlamentním režimu vlády, které shrnuje v aktuální publikaci k volbě prezidenta v České republice Markéta Musilová a Jakub Šedo. Tyto výhody a nevýhody jsou do jisté míry aplikovatelné na jiné země, nejen na Českou republiku, (srovnej Skrzydlo dle Kubát, 2003: 306):

Pozitiva zavedení přímé volby prezidenta:

- existence silnějšího mandátu (legitimity) prezidenta,
- nadstranickost prezidenta a zároveň oslabení vlivu politických stran,
- zvýšení zájmu občanů o politické dění a zvýšení důvěry v politiku,
- zamezení zablokování volby prezidenta a příslib důstojnějšího průběhu volby,
- lidé si přímou volbu přejí a v Evropě tento způsob volby hlavy státu převládá,
- přímá volba zajišťuje, že prezidenta zvolí větší segment společnosti, než tomu bylo u volby nepřímé,
- možné problémy mezi hlavou státu a ostatními institucemi již nebude možné kvalifikovat na základě toho, jakým způsobem byl prezident zvolen, ale tím, kdo je prezident (Musilová, Šedo, 2013: 11-12).

Negativa zavedení přímé volby prezidenta:

- přímá volba neodpovídá parlamentnímu modelu a přinese do systému nestabilitu,
- posílení legitimacy není ani nutné a dokonce ani žádoucí,
- prezident bude naopak stranicky zatížen (vlivem kandidatury za politická uskupení s úmyslem účinnější kampaně),
- „nedůstojně“ vedená volební kampaň,
- zvýší se šance pro populistické kandidáty,
- budou zde další volby, které budou jednak finančně velmi nákladné, a vlivem dalších voleb může dojít k poklesu volební účasti občanů, kteří vlastně volit nebudou chtít (Musilová, Šedo, 2013: 12-13).

Více možné dopady rozebrali ústavní právníci před hlasováním Senátu Parlamentu ČR o přímé volbě prezidenta ČR. Tito považovali zavedení

přímé volby prezidenta v parlamentním režimu České republiky za neodůvodněné. Jedni hovořili o problému rozkolísání politického systému, druzí o přehnaných očekáváních, která se nenaplní a veřejnost bude zklamaná, a také o nutnosti změnit Ústavu komplexněji, ne jen její část (Parlamentní listy, 2012).

Vedle těchto argumentů je nutné říci, že zavedení přímé volby znamená zásadní změnu postavení prezidenta v ústavním systému. Jak již bylo dříve naznačeno: *„padne představa prezidenta jako nadstranického činitele, protože přímo volení prezidenti se do svých funkcí dostávají jako jasně politicky profilované osobnosti (...) Tím padne dosavadní monopol (...), který drží mocenský blok vláda-sněmovní většina a objeví se mocenský konkurent,“* míní ústavní právník Jan Kudrna (Parlamentní listy, 2012). To znamená, že prezident volený přímo bude potencionálně vnímat vyšší legitimitu svého úřadu a bude mít i vyšší chuť do věcí více zasahovat a své pravomoci si vykládat extenzivněji, než tomu bylo dříve. To se může stát pro parlamentní režim rizikem, protože přímá volba nemá v těchto systémech svojí tradici a jde o změnu, která může narušit principy parlamentní formy vlády. Tedy prezident může své zvýšené legitimacy využívat k omezování funkcí dalších ústavních orgánů, protože vytvoření tlaku na ostatní ústavní instituce je jedním z možných způsobů, jak dosáhnout realizace svých názorů a postojů i přes obecnou nevoli. Rovnováha mezi mocemi ve státě se rozkolísá a může docházet k ústavním krizím. Přímá volba vedle toho také oslabuje vládu a horní komory parlamentů. V parlamentním režimu s přímou volbou vzniká také riziko vytvoření jiného mocenského centra prezidentem republiky, které bude v opozici ke stávající vládě. Toto riziko se stupňuje ve chvíli, kdy je vláda a prezident z opačných ideologických táborů.

Z výše uvedeného je možné vyvodit, že debatující odborná veřejnost, vnímala změnu volby hlavy státu záporně. Ve změně viděla další krok, který může přispět k nestabilitě politického systému, což by bylo jednoznačně negativním dopadem.

4 PŘÍPAD ČESKÉ A SLOVENSKÉ REPUBLIKY

4.1 Případ České republiky

4.1.1 Od Prozatímní ústavy do rozdělení státu 1992, vliv T. G. M. na formování prezidentského úřadu

Prozatímní ústava Československé republiky vznikla krátce po ustavení Republiky v listopadu 1918,⁹ a jak již z jejího názvu vyplývá, kompetence státních orgánů v ní upravené, byly pouze na přechodné období. Funkce prezidenta republiky byla zakotvena v § 7 a § 12 a podle těchto byl prezident volen Národním shromážděním.¹⁰ Vláda a hlava státu byli představiteli výkonné moci, ale prezident přesto neměl možnost reálné výkonné moci. Disponoval reprezentativní funkcí a jeho politická moc byla velmi oslabena. Důvodem byla dlouhodobá nepřítomnost T. G. Masaryka v zemi. Sama Ústava byla sestavována s tímto vědomím, a tak výkon jeho funkcí byl svěřen vládě.

Ústava byla novelizována o rok později a nově se v ní rozšířil okruh pravomocí prezidenta republiky.¹¹ Funkce byly posíleny ve vztahu k vládě, kdy prezident mohl nově jmenovat a odvolat členy vlády. Stejně tak mohl být přítomen na jejích schůzích a nově byla také zavedena funkce náměstka prezidenta,¹² který byl prakticky prezidentovým zástupcem v případě nemoci hlavy státu (Hubenák, 1998: 19-20).

Nová ústava z roku 1920 byla zakotvena v ústavní listině Republiky Československé z 29. února 1920.¹³ Vzorem pro nový ústavní zákon byla americká a francouzská ústava, a také ústava německé Výmarské republiky. Prezident byl volen na období sedmi let, maximálně ve dvou po

⁹ Na základě zákona č. 37/1918 Sb.

¹⁰ Z Ústavy vyplývá, že prezident mohl být volen dvoutřetinovou většinou hlasů za přítomnosti nejméně dvou třetin poslanců.

¹¹ Na základě zákona č. 271/1919 Sb.,

¹² Jednalo se jen o přechodnou funkci.

¹³ Zákon č. 121/1920 Sb.

sobě následujících volebních obdobích.¹⁴ Mezi jeho pravomoci patřilo zastupování státu navenek, ratifikace a sjednávání mezinárodních smluv, přijímání a pověřování velvyslanců, svolávání a rozpouštění Národního shromáždění. Také jmenoval a odvolával ministry, vyhlášoval válečný stav¹⁵ a podával zprávy o stavu republiky Národnímu shromáždění. Na návrh vlády prezident uděloval milosti. Prezident republiky disponoval právem veta (Mosný, 1994: 98). Realizace úkonů prezidenta byla podmíněna spolupodpisem člena vlády, je tedy možné zde hovořit o tzv. *dualistickém principu* vládní a výkonné moci. Z výše uvedeného je patrné, že dle Ústavy neměl prezident příliš silné pravomoci a výkonná moc byla svěřena do rukou vlády v čele s jejím předsedou. Prezidentovi nebylo ani dáno právo zákonodárné iniciativy (Peroutka, 1991: 959).

Tehdejší politická garnitura předpokládala, že se prezident stane reprezentační složkou státu, že bude jakýmsi symbolem. Z toho také vyplývalo očekávání, že T. G. M. nebude výrazněji zasahovat do chodu Československa. Prezidentova představa byla ale jiná. Jako již dříve, stále trval na zásadním a silném postavení hlavy státu. Existoval tedy konflikt o prezidentské pravomoci (Bárta, 2010: 87). Nakonec jako vzor pro postavení a pravomoci prezidenta posloužila ústava III. francouzské republiky, a i když později sám T. G. M. ze svého úsilí posílit prezidentský úřad oficiálně slevil, a jako hlavní ústavní instituce podporoval vládu a Národní shromáždění (Peroutka, 1991: 959), jeho faktický vliv byl silný. Ač bylo Československo parlamentní republikou, postavení prezidenta bylo zásadní s klíčovými dopady na politiku státu. Bylo to dáno tím, že prezident Masaryk byl vnímán a zvolen, jako někdo s velmi osobitým pohledem na českou historii a státnost, jako tvůrce nové politické

¹⁴ Přímo Ústava ale obsahovala informaci, že toto omezení se netýká prvního československého prezidenta T. G. Masaryka. Tak mohl být zvolen celkem čtyřikrát. V roce 1918, 1920, 1927 a 1934. Abdikoval z důvodu nemoci v roce 1935.

¹⁵ Jinak tomu bylo u války, tu mohl vyhlásit pouze po předchozím souhlasu Národního shromáždění.

ideologie a osvoboditel. Tého své role si byl velice dobře vědom a postupoval k jejímu úplnému naplnění (Balík, Hloušek, Holzer, Šedo. 2003: 64).

Prezident Masaryk byl velmi silnou osobností s neoddiskutovatelnou autoritou, kterou mistrně využíval a zvyšoval si tak svůj politický vliv v zemi. S Ústavou přidělenými pravomocemi pak dokázal prezident Masaryk dobře pracovat a na veřejnost působit jako ideál aktivní hlavy státu, která je politickým i morálním arbitrem (Hloušek, 2008: 264). Vrcholem jeho ovlivňování politické moci ve státě byla skupina „Hrad“, která vznikla poté, co se prezidentovi nepodařilo roku 1921 vytvořit neoficiální „státní radu“, která by byla protiváhou „Pětky“.¹⁶ Skupina podporující prezidenta sloužila, jako nástroj tvorby politického konsenzu a politických rozhodnutí mimo Národní shromáždění (Hloušek, 2008: 264) a opírala se zejména o Klofáčovo křídlo Československé strany národně sociální a Stránského křídlo v národní demokracii, o lidoveckého Antonína Čuříka, socialistické odbory, profesní organizace, finanční kruhy a tisk (a vydavatelství) (Balík, Hloušek, Holzer, Šedo. 2003: 64-65). Po roce 1930 se do okruhu zájmu Hradu dostaly také otázky zahraniční politiky s orientací na Společnost národů a Francii.

Jak upozorňuje Vít Hloušek: *„Masarykova éra v úřadě byla velmi významná z hlediska etablování představy o tom, jak má prezident v československém politickém systému působit a jakou roli má hrát“* (Hloušek, 2008: 264). Je zřejmé, že na tradici prvního československého prezidenta chtějí navázat prezidenti České republiky a to je jedna z možných příčin pocitu vyšší důležitosti této funkce v ČR.

¹⁶ Pětka bylo mimoparlamentní mocenské centrum složené z leaderů hlavních státoporných stran, kde představitelé předjednávali jednotlivé návrhy směřující do parlamentu, kde se pak hlasování o nich stalo pouze formálním úkonem. Suplovali tak vlastně vládu. Tento orgán, stejně jako vázaný mandát poslanců za První československé republiky je mnohdy hodnocen negativně. *„Je nutné ale přiznat, že zajišťovaly alespoň základní míru politické stability a vlastně i přežití demokracie“* (Hloušek, Kopeček, Šedo, 2011: 85).

Po Masarykově abdikaci se prezidentem stal Edvard Beneš, který byl diametrálně odlišnou osobností než Masaryk a postavení prezidenta se tak začalo oslabovat. Prezident Beneš abdikoval na svoji funkci 5. října 1938.

V průběhu druhé světové války a v letech 1945-1948 pokračoval trend oslabení pozice prezidenta. Stejně tak i během nedemokratického období do roku 1989, kdy byl prezident zároveň Generálním tajemníkem ÚV KSČ (s výjimkou období prezidentství Ludvíka Svobody).

Po přechodu k demokracii se vrací myšlenka nadstranickosti prezidenta, která byla reprezentována Václavem Havlem a prezident se stal symbolem konce nedemokratického režimu. Václav Havel byl zvolen dvakrát za sebou v krátkém časovém úseku.¹⁷ V tomto období je nejpodstatnější pro vývoj státu a potažmo volby prezidenta „že se otázka vhodného kandidáta stala součástí rozsáhlých česko-slovenských diskusí o žádoucí podobě společného státu“ (Hloušek, 2008: 266). Rozpory uvnitř státu pak vedly k rezignaci Václava Havla na post prezidenta 20. července 1992.

4.1.2 Prezident v nové republice od roku 1993

Rok 1992 byl také úzce spojen s jednáními o nové ústavě České republiky. Tehdejší prezident Havel aktivně diskutoval o podobě budované ústavy a především se zajímal o pravomoci prezidenta v této definované. Námitky měl k vymezení pravomoci vracet Parlamentu pouze ústavní zákony a žádné jiné. Argumentoval tím, že: „navržené řešení je naprosto nesystémové a staví prezidenta do role, kdy nemá téměř žádný vliv na podobu zákonů, ale přesto je musí podepisovat“ (Chrastilová, Mikeš, 2003: 117). Nesouhlasil také s tím, že by prezident neměl možnost sjednávat mezinárodní smlouvy. Upozorňoval na svoje zkušenosti s tím, že je zaběhnutou praxí takové zásadní otázky projednávat se svými

¹⁷ 29. prosince 1989 a poté novým Federálním shromážděním 5. července 1990.

protějšky z řad hlav států. Jeho komentáře se týkaly také vztahu prezident a vláda. Nechtěl, aby kontresignovat musel vždy jen předseda vlády a nemohl tímto pověřit nikoho dalšího a také požadoval, aby prezident mohl konzultovat své postoje s jednotlivými ministry, nejen s vládou jako celkem. Považoval to za velmi nepraktické. Prezident Havel navíc doplnil prezidentský slib a spolu s tímto byly jeho návrhy zohledněny v nové Ústavě (Chrastilová, Mikeš, 2003: 117-119).

Ústavou České republiky ze dne 16. prosince 1992, ústavním zákonem č. 1/1993 Sb., došlo v postavení prezidenta k významným rozdílům, které spočívají především v definici jednotlivých pravomocí. Pravomoci a funkce prezidenta republiky upravuje v Ústavě ČR, Hlava III., články 54 - 66. Stále je prezident definován jako hlava státu, ale nově se opět do zákona vrací omezení znovuzvolení nanejvýš dvakrát po sobě a kandidát na prezidenta musí být volitelný do Senátu Parlamentu ČR. Prezident republiky ale již nemá právo zákonodárné iniciativy (Filip, 2008: 72-73).

Co se týká přímo volby prezidenta, ten byl dle zmíněné úpravy volen zákonodárným sborem, Parlamentem České republiky na společné schůzi obou komor. Právo navrhnout kandidáta mělo nejméně 10 poslanců nebo 10 senátorů. V prvním kole byl pak zvolen kandidát, který získal nadpoloviční většinu hlasů všech poslanců i nadpoloviční většinu hlasů všech senátorů. Nezáskal-li žádný kandidát nadpoloviční většinu hlasů všech v Parlamentu, konalo se do 14 dnů druhé kolo volby. Ve druhém kole byl pak zvolen kandidát, který získal nadpoloviční většinu hlasů přítomných poslanců a nadpoloviční většinu hlasů přítomných senátorů. Ve třetím možném kole, byl zvolen ten z kandidátů, který získal nadpoloviční většinu hlasů přítomných poslanců a senátorů. Ústava pamatovala i na možnost, že nebude ani po třetím kole nikdo zvolen, to se pak musely konat nové volby. Volby mohla být tajná i veřejná. (Ústavní zákon 1/1993a: čl. 56). Prezident republiky není ze své funkce odpovědný a lze jej stíhat jen za velezradu (Ústavní zákon 1/1993a: čl. 65). Svě

funkce se ujímá po složení slibu a volební období trvá pět let (Ústavní zákon 1/1993a: čl. 55).

Prezident ČR má pravomoci *výlučné (jinak osobní či privilegované)*, plynoucí z čl. 62. Prezident republiky tedy dle ústavy výlučně:

- a) jmenuje a odvolává předsedu a další členy vlády a přijímá jejich demisi, odvolává vládu a přijímá její demisi,
- b) svolává zasedání Poslanecké sněmovny,
- c) rozpouští Poslaneckou sněmovnu,
- d) pověřuje vládu, jejíž demisi přijal nebo kterou odvolal, vykonáváním jejích funkcí prozatímně až do jmenování nové vlády,
- e) jmenuje soudce Ústavního soudu, jeho předsedu a místopředsedy;
- f) jmenuje ze soudců předsedu a místopředsedy Nejvyššího soudu,
- g) odpouští a zmírňuje tresty uložené soudem a zahazuje odsouzení,
- h) má právo vrátit Parlamentu přijatý zákon s výjimkou zákona ústavního,
- i) podepisuje zákony,
- j) jmenuje prezidenta a viceprezidenta Nejvyššího kontrolního úřadu,
- k) jmenuje členy Bankovní rady České národní banky (Ústavní zákon 1/1993a: čl. 62).

Svých výlučných pravomocí prezident využívá při situacích, kdy vystupuje jako arbitr v době politické a ústavní krize (Kyslela, 2008: 239), to ale platí jen o některých pravomocích v určitých situacích. Sestavování vlády po rezignaci premiéra Nečase v létě roku 2013 bylo právě takovou situací, kdy se země ocitla bez premiéra a ochromila se tak činnost moci výkonné. Kabinet Petra Nečase se ocitl v demisi a koalice očekávala prezidentovo jmenování Miroslavy Němcové premiérkou. Prezident Zeman ale jmenoval předsedou vlády Jiřího Rusnoka. Prezident zde využil své výlučné pravomoci, kdy v otázce jmenování premiéra má volnou ruku a není přítom limitován výsledky voleb či aktuální politickou situací. Může tedy jmenovat toho, koho sám chce, ale měl by dbát na to, že v takové chvíli může přispět k ne/stabilizaci politické situace. Prezident

ve výše uvedené situaci vystoupil jako arbitr, kdy jmenoval v situaci bezvládní nového premiéra, ale zároveň přispěl k destabilizaci, která vedla k předčasným volbám na podzim 2013.

Do výlučných pravomocí patří také tzv. *kreační* - jmenovací pravomoci prezidenta. Dle názoru Jana Kysely je právě kreační pravomoc členů Bankovní rady ČNB příkladem posílení postavení v systému (Kysela, 2006: 5).¹⁸

Vedle výlučných má prezident pravomoci *kontrasignované*:¹⁹

- a) zastupuje stát navenek,
- b) sjednává a ratifikuje mezinárodní smlouvy; sjednávání mezinárodních smluv může přenést na vládu nebo s jejím souhlasem na její jednotlivé členy,
- c) je vrchním velitelem ozbrojených sil,
- d) přijímá vedoucí zastupitelských misí,
- e) pověřuje a odvolává vedoucí zastupitelských misí,
- f) vyhlašuje volby do Poslanecké sněmovny a do Senátu,
- g) jmenuje a povyšuje generály,
- h) propůjčuje a uděluje státní vyznamenání, nezmocní-li k tomu jiný orgán,
- i) jmenuje soudce,
- j) nařizuje, aby se trestní řízení nezahajovalo, a bylo-li zahájeno, aby se v něm nepokračovalo,
- k) má právo udělovat amnestii (Ústavní zákon 1/1993a: čl. 63).

„Za rozhodnutí prezidenta republiky, které vyžaduje spolupodpis předsedy vlády nebo jím pověřeného člena vlády, odpovídá vláda“
(Ústavní zákon 1/1993a: čl. 63).

¹⁸ Toto tvrzení mimochodem potvrzuje jmenování Jiřího Rusnoka členem Bankovní rady ČNB po ukončení jeho mandátu v pozici předsedy úřednické vlády.

¹⁹ Tedy takové, ke kterým je nutný stvrzující podpis oprávněné osoby.

Prezident má právo účastnit se schůzí obou komor Parlamentu, jejich výborů a komisí a musí mu být uděleno slovo, kdykoliv o to požádá. Také má právo účastnit se schůzí vlády, vyžádat si od vlády a jejích členů zprávy a projednávat s vládou nebo s jejími členy otázky, které patří do jejich působnosti (Ústavní zákon 1/1993a: čl. 63).

Prezident by měl tedy vystupovat jako arbitr a moderátor, a jeho zahrnutí do jedné hlavy Ústavy společně s vládou, bychom měli chápat spíše ve smyslu koordinačním (Kysela, 2008: 238).

4.1.3 Směřování k přímé volbě v Česku

První diskuze o zavedení přímé volby prezidenta pocházejí z roku 1989, kdy svůj návrh představila tehdejší komunistická strana a chtěla prosadit zvolení Ladislava Adamce (Kubát 2003: 299). Další diskuse přišla při vzniku nového státu a Ústavy v roce 1992. Myšlenka přímé volby prezidenta tedy není zase až tak mladá, jak by se mohlo zdát. Přímá volba prezidenta se za doby vykování prezidentského mandátu Václava Havla příliš neprobírala a hovořit o této možnosti volby se začalo až s hledáním Havlova nástupce.

Nastalé volby prezidenta, v roce 2003 a 2008, se neobešly bez problémů. První kolo prezidentských voleb se konalo 15. ledna 2003. Proběhla tři kola, ale prezident nebyl zvolen. Volby se účastnil Jaroslav Bureš, Václav Klaus, Miroslav Kříženecký a Petr Pithart. Ve druhé sadě volby proti sobě stál Václav Klaus a Miloš Zeman, a později také senátorka Jaroslava Moserová. Ta získala nečekaně mnoho hlasů a spolu s Václavem Klausem postoupila do dalšího kola.²⁰ Prezident byl zvolen až ve třetí sadě volby, ke konci února 2003, kdy proti sobě stáli Jan Sokol a vítězný Václav Klaus. (Hloušek 2008: 268-269).

²⁰ Zde je důležité upozornit na fakt, že senátorku Moserovou museli volit členové České strany sociálně demokratické (ČSSD), s jejichž podporou Miloš Zeman, jako její bývalý předseda, počítal. To, že do dalšího kola volby nepostoupil, vnímal jako zradu a je možné, že jeho kroky v prezidentském úřadu od roku 2013, byly tímto ovlivněny.

Ani volby v roce 2008 neproběhly hladce a musely se konat dvoje sady voleb po třech kolech, aby se vítězem stal opět Václav Klaus. Zákulisní jednání a praktiky neodpovídající postavení a vážnosti Parlamentu ČR a celospolečenská poptávka po líbivé přímé volbě, opět oživily debaty o politické kultuře a o tom, jak bude hlava státu napříště volena (Kubát, 2012).

Jak již bylo popsáno v předchozí kapitole věnující se parlamentnímu režimu vlády versus přímá volba prezidenta, je mnoho pro a proti ve vztahu k přímé volbě v parlamentním systému vlády. Zároveň je ale zřejmé, že v českém prostředí byla většina odborníků z řad politologů a ústavních právníků pro zachování stávajícího systému volby (viz výše).

Již k podobě nového zákona přispěla konference v roce 2011 s názvem „*Přímá volba prezidenta – změna Ústavy*“. Tehdejší ministr spravedlnosti Jiří Pospíšil shrnul, v jaké fázi se zákon nachází, jak bude dál postupováno a co zákon přinese z formálního hlediska. Kancléř Jiří Weigl vystoupil s negativním stanoviskem prezidenta Václava Klause. Ten se obával, že se zavedením přímé volby dojde k narušení vztahů mezi nejvyššími ústavními orgány a rozkolísání systému. Prezident také argumentoval ekonomickou náročností přímých voleb.

Kritičkou byla senátorka Soňa Paukrťová, která odkazovala především na fakt, že přímo volený prezident musí mít i silnější pravomoci, což v návrhu nebylo obsaženo (spíše naopak). Tak dle jejího názoru mohlo dojít k tomu, že prezident nebude mít reálnou moc prosazovat to, co bude deklarovat v kampani. Stejně tak se bála kampaně samotné, která by mohla mít stejný průběh, jako v západních zemích, tedy šlo by o marketingovou „brutální“ akci.

Ústavní právník Jan Kysela, který se danou problematikou dlouhodobě zabývá, poznamenal, že každý občan s velkou mírou určitosti odpoví na otázku, zda si přeje přímou volbu prezidenta, -ano-. Ptal se ale, kde se toto přání nachází v žebříčku hodnot každého občana. Přednesl tedy tezi,

zda není zavedení přímé volby pouze odklonem pozornosti od závažnějších témat.²¹

Přes jejich argumentaci došlo v roce 2011 ke schválení vládního návrhu Nečasovy vlády (Vládní návrh ze dne 29. června 2011, sněmovní tisk č. 415). Tento návrh byl až jedenáctým vládním či parlamentním návrhem zákona ke změně volby prezidenta.²² Po schválení Poslaneckou sněmovnou jej schválil Senát v únoru 2012 a nakonec prezident zákon podepsal.²³ Nyní je tedy v Ústavě v čl. 54 zaneseno, že „*Prezident je volen v přímých volbách*“ (Ústavní zákon 1/1993b: čl. 54). Mechanismus volby a nominace kandidátů se řídí čl. 56. Speciální zákon, Zákon o volbě prezidenta republiky č. 275/2012 Sb., který byl pak schválen dodatečně, upravuje další podmínky k navrhování kandidátů a provádění volby.

Prezident je volen všelidovým hlasováním na období pěti let. O post prezidenta se může ucházet občan České republiky, který je volitelný do Senátu a může být zvolen nejvíce dvakrát po sobě. Svůj prezidentský slib pak nově zvolený prezident skládá do rukou předsedy Senátu Parlamentu ČR.²⁴ Pro přímou volbu prezidenta republiky byl zvolen většinový dvoukolový model, a aby se kandidát mohl stát prezidentem, musí získat v prvním kole nadpoloviční většinu platných hlasů. Pokud žádný z kandidátů nezíská kýženou většinu, do 14 dnů po prvním kole volbě se

²¹ *Konference Přímá volba prezidenta - změna Ústavy, oficiální stránky Senátu Parlamentu ČR, 14.3 2011, http://www.senat.cz/xqw/xervlet/pssenat/web/vystoupeni/konference_prima_volba_prezidenta_-_zmena_ustavy,10.6.2014.*

²² Předěšlé návrhy nebyly průchozí z mnoha důvodů. Jednalo se zejména o nejasný volební proces, navrhované hranice počtu podpisů byly pro zákonodárce moc nízké, či vysoké. Jedním z důvodů proč návrh neprošel, bylo také jeho načasování. Jednalo se o poslanecký návrh z roku 2003, který byl předložen krátce před volbou prezidenta a prvně čten tři měsíce po jeho zvolení (Sněmovní tisk 172/0, *Návrh novely Ústavy ČR*, 13. 1. 2003, <http://www.psp.cz/sqw/historie.sqw?o=4&T=172,10.6.2011>.) Tak nebyla nutnost a vůle k rychlému jednání a schvalování změny Ústavy.

²³ Do právního řádu vstoupil pod číslem 71/2012 Sb.

²⁴ Dříve to bylo do rukou předsedy Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR.

koná kolo druhé, do kterého postupují dva nejúspěšnější kandidáti z prvního kola. *„Prezidentem republiky je zvolen kandidát, který obdržel ve druhém kole volby nejvyšší počet platných hlasů oprávněných voličů. Je-li takových kandidátů více, prezident republiky není zvolen a do deseti dnů se vyhlásí nová volba prezidenta republiky“* (Ústavní zákon 1/1993b: čl. 56). Pokud je více kandidátů, kteří mají stejně hlasů, rovnosti hlasů, pak do druhého kola postupují všichni kandidáti, kteří získali nejvyšší počet hlasů. Je pamatováno i možnost, že by byl v druhém kole jen jeden kandidát. To je nepřipustné, Ústava stanoví, že v takovém případě *„postupují (do druhého kola) i kandidáti, kteří obdrželi druhý nejvyšší počet (...) hlasů“* (Ústavní zákon 1/1993b: čl. 56). Druhé kolo vyhrává ten kandidát, který dosáhne nejvyššího počtu hlasů. Pokud by stejného výsledku dosáhlo více kandidátů, v takovém případě není prezident zvolen a do deseti dnů se koná nová volba. Nikdo nemůže být zvolen více než dvakrát za sebou (Ústavní zákon 1/1993b: čl. 57).

Podle speciálního zákona²⁵ a dle Ústavy ČR může kandidáta na prezidenta navrhnout nejméně 20 poslanců nebo nejméně 10 senátorů, a také každý občan starší 18 let, který ale nemůže kandidáta na prezidenta navrhnout sám o sobě, ale musí pro svůj záměr získat nejméně 50 tisíc podpisů oprávněných voličů a to prostřednictvím petice (Ústavní zákon 1/1993b: čl. 56).

V ČR tedy byla zavedena přímá volba prezidenta a naším prvním, všelidovým hlasováním zvoleným prezidentem se stal Miloš Zeman. Zastavme se ale nyní a odpovězme si na otázku, zda byly ještě jiné možnosti, jak zvolit prezidenta. Domnívám se, že ano. Jednu z alternativ předložil již v roce 2001 politolog Vojtěch Šimíček ve své práci *„Alternativa k navrhovaným způsobům volby prezidenta republiky“*. Jednalo se vlastně o zavedení nepřímé volby skrze zvláštní a ad hoc utvářený orgán, kolegium volitelů, který by dle jeho názoru, přinášel

²⁵ Zákon č. 275/2012 Sb.

značné výhody. Předně by byl zachován parlamentní režim vlády, posílily by regionální struktury vládnutí, do voleb se měly možnost zapojit i menší politické strany, prezident by byl reprezentantem nejen politické většiny na celostátní, ale také na regionální úrovni a také za jednu z výhod považoval nízké náklady na uskutečnění voleb (Šimíček, 2001: 390-391).

4.1.3 Postavení a chování přímo voleného prezidenta

Silná historická determinace postavení prezidenta s odkazem na T. G. Masaryka a Václava Havla může postavení prezidenta jako takové mírně posílit v očích voličů, tedy občanů. Protože ale pravomoci prezidenta dle Ústavy zůstaly se zavedením přímé volby prakticky nezměněny, k posílení prezidenta v této oblasti nedošlo. Jedinou změnou je zanesení abolicie pod kontrasignované pravomoci prezidenta, což ale nemělo vliv na zkušenost z 1. ledna 2013 s amnestijními rozhodnutími prezidenta Václava Klause, která vyvolala mnohé spory.

Přímá volba určitě přinesla změnu v legitimitě, resp. posílení legitimacy prezidenta, protože ten je nyní volen lidem, stejně jako Poslanecká sněmovna a Senát Parlamentu. Proto je možné říci, že by se mohl cítit silněji a jednat tedy nezávisleji na ústavních orgánech a vládě, které vyjadřuje důvěru Poslanecká sněmovna. Tak by mohlo docházet k posilování prezidentova vztahu k vládě (Mlsna, 2009: 62). Tuto tezi naplňuje chování prvního přímou volbou zvoleného prezidenta Miloše Zemana v souvislosti se jmenováním předsedy vlády po rezignaci Petra Nečase v létě 2013. To nabízí dvě možnosti řešení. Rozšíření, nebo zúžení pravomocí prezidenta republiky.

Významnou změnou je praktický dopad na možnosti odvolání prezidenta ze své funkce. Dle Ústavy ČR není prezident České republiky ze své funkce odpovědný. Jeho rozhodnutí také přímo vyžaduje kontrasignaci předsedy vlády, nebo jiného pověřeného člena vlády. Vláda je politicky odpovědná, protože může důvěru pozbýt nevyslovením důvěry

v Poslanecké sněmovně. Prezident může být nově stíhán nejen za velezradu, ale i za hrubé porušení Ústavy nebo jiné součásti ústavního pořádku. Problém se stíháním prezidenta spočívá v tom, že ústavní žalobu na prezidenta republiky musí podat Senát se souhlasem Poslanecké sněmovny. K tomu, aby byla přijata ústavní žaloba, musí souhlasit tři pětiny všech přítomných senátorů a třípětinová většina všech poslanců (Ústavní zákon 71/2012: čl. 54). Tato anabáze ale nabízí otázku, zda je vůbec reálně možné prezidenta odvolat.

Novým prezidentem České republiky v roce 2013 se stal Miloš Zeman. Ten záhy po svém zvolení prohlásil, že chce být prezidentem „*dolních deseti miliónů*“, což lze interpretovat, jako deklaraci nadstranickosti, kterou sám poté porušoval (viz dále). Je evidentní, že prezident Zeman pocituje právě vyšší stupeň legitimacy od občanů, i přes to, že ve druhém kole prezidentské volby získal 2 717 405 hlasů, což nelze označit za většinu společnosti (Franko, Nováčková, Šedo, 2013: 49-51). Je patrné, že svůj pocit silné legitimacy uplatnil při jmenování nového premiéra Jiřího Rusnoka. Toto jednání nejen že nepřispělo ke stabilizaci politické scény, ale ve svém důsledku znamenalo předčasné volby.

Premiér Rusnok byl dříve prezidentovým poradcem, ostatní členové vlády byli především příslušníci či sympatizanti Strany práv občanů Zemanovci (SPOZ), kteří za stranu dříve kandidovali v Parlamentních volbách, či ji veřejně podporovali. Tato vláda byla prezidentem Zemanem pověřena výkonem své funkce do stanovení vlády nové, měla se soustředit na základní správu země a měla původně vládnout přibližně dva měsíce do nových parlamentních voleb (Ihned.cz, 2013). Nakonec její mandát trval více než šest měsíců. Přesto, že šlo o vládu v demisi, konala kroky, které příslušely vládě s jasným mandátem.²⁶

²⁶ Například schválila nové velvyslance, Lívii Klausovou a Vladimíra Remka. (Ihned.cz, 2013a).

Jak bylo výše uvedeno, prezident má být stabilizační prvkem a pokud se podíváme na situaci po jmenování Jiřího Rusnoka předsedou vlády, je jasné, že se jím nestal, protože vláda nezískala důvěru a dle mého názoru ji ani získat nemohla, protože strany koalice preferovaly ponechání stávající vlády a jmenování Miroslavy Němcové z občanské demokratické strany (ODS) premiérkou a strany opozice, resp. ČSSD v čele s Bohuslavem Sobotkou, nabízela jako řešení stávající situace rozpuštění sněmovny a vypsání nových voleb. Prezident Zeman, ale jmenoval premiéra a vládu, která neměla mandát z předešlých parlamentních voleb a neměla tedy své zástupce v Poslanecké sněmovně Parlamentu. Tedy strany zastoupené v Dolní komoře Parlamentu nesouhlasily s tím, aby byla vláda složena z lidí, kteří nedisponovali mandátem od voličů. Druhým důvodem proč tuto vládu odmítaly, byl fakt, že v této fázi mohla být jmenována vláda úřednická, tedy nad/nestranická. Ale ani toto nebylo, dle jejich názoru v případě Rusnokovy vlády splněno. Jak Bohuslav Sobotka uvedl: *„Zatímco minulé úřednické kabinetů se alespoň snažily předstírat nestranickost či nadstranickost a měly v čele do té doby politicky neangažované osoby, kabinet Jiřího Rusnoka si v této oblasti zatím na nic nehraje (...)* několikaměsíční působení bez důvěry Poslanecké sněmovny má být podle všeho použito jako propagační plakát strany Zemanovců“ (ČT 24 2013). Kombinace těchto faktů musela nutně vést k vyslovení nedůvěry Rusnokově vládě.

Strana SPOZ figurovala dále v parlamentních volbách na podzim 2013. I přesto, že prezident deklaroval svoji nadstranickost, otevřeně stranu podporoval a na svých billboardech osobu prezidenta strana veřejně prezentovala. Nakonec však nezískala ani jeden mandát v nové Poslanecké sněmovně Parlamentu ČR.

Předčasné parlamentní volby vyhrála Česká strana sociálně demokratická ČSSD, a ačkoli prezident dříve deklaroval, že pověří vítěze voleb sestavením vlády, otálel se splněním tohoto slibu (Lidovky.cz,

2013). Miloš Zeman také probíral jednotlivé profily kandidátů na ministry a zval si je na schůzky, kde se zajímal o jejich dosavadní zkušenosti. Za těchto okolností se rozhořel spor o možnosti odmítnout navrženého kandidáta. Prezident se totiž netajil tím, že nemusí jmenovat toho, kdo mu bude navržen (České noviny, 2014). Polemiky se vedly v akademické obci, ale je pravdou, že nakonec převládl názor prezentovaný Janem Kyselou, který říká: *"Klíčové podle mého soudu je to, že je to předseda vlády, který si má vybírat členy svého kabinetu (...) Myslím si, že je to věcí předsedy vlády, který je omezen politicky tím, že sestavuje vládu koaliční, ale není to věc prezidenta republiky, který není koaliční stranou, zakomponovanou do jednání."* (Kutek, 2013).

Vládu prezident nakonec jmenoval až v lednu 2014 a do té doby v zemi vládla úřednická vláda premiéra Rusnoka. Jak míní senátorka a bývalá ústavní soudkyně Eliška Wagnerová: *„Podle české Ústavy má prezident oprávnění jmenovat předsedu vlády a na jeho návrh jednotlivé ministry. Je ale třeba zdůraznit, že oprávnění je třeba interpretovat jako povinnost. Nestanoví-li ústava lhůtu, měl by prezident konat bez zbytečných průtahů, bezodkladně.“* (Deník referendum, 2014). Právě čas od možnosti jmenování do jmenování vlády vytvořil rozsáhlou diskusi o prezidentských pravomocech a jeho závislosti na člancích ústavy.

Pokud bychom měli zhodnotit další využívání funkcí prezidenta, za mandátu prezidenta Klause se postupně uvolňovala místa soudců Ústavního soudu a stávající prezident nedosadil soudce nové. Prezident Zeman již při své kampani sliboval toto změnit, což také splnil. Po svém nástupu do funkce jmenoval chybějící ústavní soudce a neprodleně jmenoval nové, ve shodě se Senátem Parlamentu ČR. Je otázkou, zda je stejně pružný postup možné očekávat i do budoucnosti.²⁷

²⁷ V průběhu dalších dvou let se budou místa na Ústavním soudu uvolňovat s končícími mandáty ústavních soudců a bude na prezidentovi Zemanovi, koho jmenuje a jak rychle.

Prezident také s kontrasignací jmenuje profesory. Tato pravomoc je dle zákona O vysokých školách, kde se říká, že „*profesora pro určitý obor jmenuje prezident republiky na návrh vědecké rady vysoké školy podaný prostřednictvím ministra*“ (Zákon č. 111/1998: čl. 73), a je spíše formální. Prezident chtěl, aby profesory jmenoval ministr, který tak minulý rok také částečně učinil. Posledních několik desítek akademiků bylo jmenováno až v únoru roku 2014. Prezident Zeman si vyhradil a nadále vyhrazuje právo nejmenovat ty, které sám nechce, i když byli navrženi akademickou radou (Český rozhlas, 2014).

Prezident Zeman využívá možnosti účastnit se schůzí Parlamentu ČR, kde několikrát také veřejně vystoupil.²⁸

Prezidentův vztah k Evropské unii je diametrálně odlišný ve srovnání s Václavem Klausem. Dlouhodobě hovoří o svém vstřícném postoji k EU a sám os sobě hovoří, jako o eurofederalistovi (Břicháček, 2013). Jako projev vřelých vztahů ČR vs. EU, nechal prezident za účasti předsedy Evropské komise Barrosoy vyvěsit na Pražském hradě vlajku Evropské unie. Při této příležitosti také novelu Lisabonské smlouvy, a tím přijal Evropský nástroj finanční stability (Idnes.cz, 2013).²⁹

Miloš Zeman nechce udílet milosti a tuto agendu předal na ministerstvo spravedlnosti. Prezident se ale zde odvolává na *trestní řád*, na „*zmocnění dané ustanovením paragrafu 366 trestního řádu,*“ které mu uděluje právo k přenosu pravomoci na ministra spravedlnosti ve dvou

²⁸ Například dne 21.03 2013 v Senátu Parlamentu ČR (Prezident republiky Miloš Zeman se zúčastnil 6. schůze Senátu PČR, *oficiální stránky Senátu Parlamentu ČR*, 21. 03. 2013 (<http://www.senat.cz/zpravodajstvi/zprava.php?id=1427>), 10. 6 2014); 20. 6. 2013 s návrhy na ústavní soudce v horní komoře Parlamentu ČR (Česká televize, 2013); či v Poslanecké sněmovně 18.2 2014 (Lang, 2014).

²⁹ European Financial Stability Facility, EFSF. Jeho úkolem je zajištění finanční stability v Evropě tím, že poskytuje finanční pomoc pro členské státy eurozóny v rámci makroekonomického ozdravného programu (*About EFSF*, European Financial Stability Facility, <http://www.efsf.europa.eu/about/index.htm>, ověřeno ke dni 10.6 2014).

bodech: 1. provádět řízení o žádostech o milost a 2. zamítat žádosti o milost s výjimkou“ (ČT 24, 2014). To ale ve svém důsledku neznamena, že se prezident může udělování milostí jen tak vzdát. „Chybí mu pro to zmocnění. Může sice předávat agendu, která se týká mezinárodních smluv, to v ústavě najdete. U milostí ovšem nic takového není,“ tvrdí ústavní právník Jan Kysela (ČT 24, 2014). „Bez ústavního zmocnění je to proto pochybné a to i přesto, že se to tak dříve dělo. Takhle to třeba fungovalo za Václava Havla, ale bylo to předmětem kritiky právě z těchto důvodů,“ dodává (ČT 24, 2014).

Prezidentovi pravomoci po novele základního ústavního zákona změněny nebyly. Zatím.

Z pohledu posledních průzkumů veřejného mínění, prezident je kladně hodnocen u 53% občanů za plnění funkcí svěřené mu Ústavou a 52% obyvatel se domnívá, že prezident je v kontaktu s občany a zná jejich problémy. Negativně je hodnocen naopak za ne/ovlivňování vnitropolitického života (63%), dle 59% lidí prezident nedbá o důstojnost svého úřadu a nepůsobí jako autorita (dle 69%) (Čadová, 2014: 4).

4.1.4 Poloprezidentský režim v České republice?

V souvislosti s kroky prezidenta Zemana vyvstala také v české odborné společnosti debata o tom, zda chování Miloše Zemana reálně neznamena přechod českého parlamentního režimu k režimu poloprezidentskému. Jednou z takových byla akademická debata na půdě Masarykovy univerzity v Brně, která se konala 21. března 2013 s názvem *Český prezident v komparativní perspektivě*. Odborníci z České republiky i ze zahraničí hodnotili postavení a chování přímo volených prezidentů na Slovensku, v Polsku, v Maďarsku a prvního přímo zvoleného prezidenta v České republice, a hledali možné vlivy na politické režimy v daných zemích, resp. co se stane s parlamentním

politickým režimem v ČR. Pokládali si otázku, zda nebudeme směřovat k poloprezidenství z důvodu zavedení přímé volby hlavy státu.

Na této konferenci, které jsem se zúčastnila, mě zaujala především myšlenka českého předního politologa a odborníka na danou problematiku, Michala Kubáta,³⁰ který upozorňoval na rozdíl mezi *vlivem* a *mocí*. Své postoje a názory zde prezentované dále prezentuje v knize *Současná česká politika. Co s neefektivním režimem?*, kde říká: „český demokratický režim je jednoznačně parlamentní, a to i po roce 2012 (...) český prezident nemá reálnou výkonnou moc. Je třeba totiž rozlišovat mezi politickým či morálním vlivem (...) a reálnou politickou mocí (...) V českém parlamentním režimu prezident nevládne, místo něj vládne vláda v čele s premiérem. Přímá volba prezidenta zavedená v roce 2012 na tom nic nemění, protože sice může za jistých okolností posílit jeho vliv, ale nepřináší mu moc.“ (Kubát, 2013: 56-57). A jak dále rozvíjí ve velmi aktuální publikaci z roku 2014 ke komparativní politologii a současné politice: „Vláda se odvozuje od parlamentní většiny a ne od prezidentovy vůle a je politicky odpovědná parlamentu (poslanecké sněmovně) a ne prezidentovi (Kubát, 2014: 54).

Tento názor lze také dle mého soudu podpořit, pokud se podíváme na definice toho, co vlastně parlamentní a poloprezidentský režim znamená pro prezidenta a jaké má pravomoci v těchto režimech. A zde se navíc opět vracíme ke kritériu typu politického režimu. Pokud má být režim poloprezidentský, měl by být prezident volen přímo a disponovat sadou silných výkonných pravomocí (obecně a mimo jiné). V České republice byla zavedena přímá volba prezidenta, byla tedy splněna jedna z podmínek, ale jeho pravomoci zůstaly nezměněny.³¹ Dle mého názoru nemůžeme hovořit o přechodu k semiprezidentskému režimu.

³⁰ Konference se vedle Michala Kubáta účastnil také přední ústavní právní Jan Kysela, významní politologové z Masarykovy univerzity Anna Matušková, Vít Hloušek, Lubomír Kopeček a zahraniční hosté.

³¹ A zůstávají slabé, s ohledem na pravomoci prezidentů v poloprezidentských režimech.

Proti shora prezentovaným názorům se staví Robert Elgie, přední odborník na semiprezidencialismus. Ten při své návštěvě ČR v březnu tohoto roku vyjádřil přesvědčení, že existuje spojitost mezi volbou prezidenta a následnou prezidentskou *mocí* v systému, a že přímá volba prezidenta má přímý vliv na to, jak se prezident bude v systému chovat a jak bude vystupovat. Na své přednášce na půdě Karlovy univerzity 17. března 2014 hovořil o tom, že vliv přímé volby prezidenta na režim je podmíněn tím, jaká je aktuální síla prezidentské moci a stranického systému, že jsou tyto vždy přítomny a mohou režim postupně transformovat a také, že ČR se zavedením přímé volby udělala první krok k semiprezidentskému režimu vlády (Elgie, 2014).

4.2 Příklad Slovenské republiky

4.2.1 Slovenský prezident po roce 1993 do roku 1999

Nová Ústava slovenské republiky č. 460/1992 Z.z. zakotvila nepřímou volbu prezidenta a stanovila volební období na pět let. Prezidentem SR se mohl stát občan, který byl volitelný do Národní rady. K jeho zvolení byla potřebná třípětinová většina hlasů všech poslanců. Problém byl v tom, že Ústava v žádném kole volby dále nesnižovala většinu, která byla zapotřebí pro zvolení prezidenta. To reálně znamená, že při počtu 150 poslanců bylo v každé volbě třeba 90 poslanců, kteří hlasovali pro jednoho kandidáta. Takže v každém kole volby bylo ke zvolení potřeba hlasu 90 poslanců, což se současně rovná většině potřebné ke změně Ústavy. Formálně bylo lehké prezidenta zvolit, reálně však nikoliv (Giba, 2011: 101-102). Prvním a zároveň posledním slovenským prezidentem, který byl zvolen nepřímo, byl Michal Kováč.

Postavení slovenského prezidenta je v Ústavě SR upraveno v hlavě šesté, článcích 101-107. Slovenský prezident jako hlava státu je spolu s vládou součástí výkonné moci a dále:

- a) zastupuje Slovenskou republiku navenek, sjednává a ratifikuje mezinárodní smlouvy a dojednávání těch mezinárodních smluv, na které není potřeba souhlas Národní rady Slovenské republiky, může přenést na vládu Slovenské republiky nebo se souhlasem vlády na její jednotlivé členy,
- b) může podat na Ústavní soud Slovenské republiky návrh na rozhodnutí o souladu sjednané mezinárodní smlouvy, na kterou je třeba souhlasu Národní rady Slovenské republiky, s ústavou nebo s ústavním zákonem,
- c) přijímá, pověřuje a odvolává vedoucí diplomatických misí,
- d) svolává ustavující schůzi Národní rady Slovenské republiky,
- e) může rozpustit Národní radu Slovenské republiky, pokud třikrát do šesti měsíců po volbách nedojde ke schválení programového prohlášení vlády Slovenské republiky, prezident je povinen vyslechnout stanovisko předsedy Národní rady Slovenské republiky, nové volby vyhlásí předseda Národní rady Slovenské republiky do 30 dnů,
- f) podepisuje zákony,
- g) jmenuje a odvolává předsedu a ostatní členy vlády Slovenské republiky, pověřuje je řízením ministerstev a přijímá jejich demisi, předsedy a ostatní členy vlády odvolává v případech uvedených čl. 115 a 116,
- h) jmenuje a odvolává vedoucí ústředních orgánů a vyšších státních funkcionářů v případech, které stanoví zákon, jmenuje profesory a rektory vysokých škol, jmenuje a povyšuje generály,
- i) propůjčuje vyznamenání, pokud k tomu nezmocní jiný orgán,
- j) uděluje amnestii, odpouští a zmírňuje tresty uložené trestními soudy a nařizuje, aby trestní řízení nebylo zahájeno, nebo aby se v něm nepokračovalo a zahlazuje tresty,
- k) je hlavním velitelem ozbrojených sil,
- l) vyhláší válku na základě rozhodnutí Národní rady Slovenské republiky, pokud je Slovenská republika napadena nebo jestliže to

vyplývá ze závazků z mezinárodních smluv o společné obraně proti napadení a uzavírá mír,

m) může na návrh vlády Slovenské republiky nařídit mobilizaci ozbrojených sil, vyhlásit vojenský stav, nebo výjimečný stav a jejich skončení,

n) vyhlašuje referendum,

o) může vrátit Národní radě Slovenské republiky ústavní zákony a zákony s připomínkami, a to ve lhůtě do 15 dnů po jejich schválení,

p) podává Národní radě Slovenské republiky zprávy o stavu republiky v závažných politických otázkách,

r) má právo vyžadovat si od vlády Slovenské republiky a od jejích členů informace opotřebené pro plnění svých úloh,

s) jmenuje a odvolává soudce Ústavního soudu Slovenské republiky, předsedy a místopředsedy Ústavního soudu Slovenské republiky, přijímá slib soudců Ústavního soudu Slovenské republiky a slib generálního prokurátora,

t) jmenuje a odvolává soudce, předsedy a místopředsedy Nejvyššího soudu Slovenské republiky, generálního prokurátora a tři členy Soudní rady Slovenské republiky, přijímá slib soudců.

Prezident může být stíhán za vlastizrady. Odvolán může být při usvědčení z vlastizrady a za úmyslné porušení Ústavy. Prezident může svůj úřad také opusit sám, má možnost předat svoji abdikaci do rukou předsedy Ústavního soudu. Ještě je možnost, že funkce zanikne, pokud prezident není schopen déle než šest měsíců vykonávat svou funkci. Nejobvyklejší způsob ukončení prezidentského mandátu je ale uplynutí pětiletého období mandátu. Prezident může vrátit k přepracování zákon, má tedy právo suspenzivního veta. Následuje přehlasování Národní radou, tedy původní návrh přijme znovu (schválí jej nadpoloviční většinou hlasů) (Ústavní zákon č. 460/1992a: čl.102-107).

4.2.2 Cesta k přímé volbě na Slovensku

V roce 1998 končil svůj mandát Michal Kováč a nastalo hledání nového kandidáta. Zde je vhodné poznamenat, že se o zavedení přímé volby začalo přemýšlet již v roce 1996. O této možnosti uvažovala především opozice³² vůči Mečiarově vládní koalici.³³ Důvodem byly především obavy, že by se prezidentem napříště mohl stát někdo z Mečiarova tábora (či Mečiar sám), pokud by se stávající volební úprava měnila a například se snižovalo kvorum pro potřebné pro zvolení prezidenta (Kopeček, 2008: 181). Vnitropolitická situace ale byla vyhrocená a vztahy mezi politickými stranami neutěšené. Opoziční strany se snažily prosadit přímou volbu prezidenta, ale vládní strany byly proti. Potom co neprošel opoziční návrh Národní radou, opozice se rozhodla směřovat k referendu a tímto způsobem Ústavu změnit. Protože ani stávající prezident Kováč nebyl proti přímé volbě, pro zajištění vyšší voličské účasti vypsál referendum o zavedení přímé volby hlavy státu na termín, kdy se mělo také hlasovat o vstupu Slovenska do struktur NATO (23. a 24. května 1997). Vládní koalice referendum o volbě napadla u Ústavního soudu a nakonec se referendum k otázce volby prezidenta nekonalo.

Jak již bylo výše uvedeno, Ústava Slovenské republiky vyžadovala k zisku mandátu minimálně 90 hlasů. V období roku 1998 se konalo celkem šest prezidentských voleb, ale všechny skončily neúspěchem a prezident nebyl zvolen. Došlo tedy k patové situaci. Jedním z důvodů neprůchodnosti kandidátů byla samotná strana Lidová strana - Hnutí za demokratické Slovensko (HZDS) a její předseda Vladimír Mečiar. V období jeho třetí vlády na něj totiž přešly některé pravomoci prezidenta,

³² Opozice se v roce 1998 skládala z Modré koalice (Demokratická unie (DU), Křesťansko-demokratické hnutí (KDH), Demokratická strana (DS). Po referendu v roce 1997 se zformovala Slovenská demokratická koalice (SDK).

³³ Vláda byla složená z HZDS, Slovenská národní strana (SNS), Rolnická strany Slovenska (RSS) a Sdružení dělníků Slovenska (ZRS). Vládla v letech 1994-1998.

a tak neměl důvod prezidentský úřad obsadit novým prezidentem. V této chvíli si opozice vzala populární požadavek přímé volby prezidenta plně za svůj, což nebylo pro premiéra Mečiara přijatelné. (Kopeček, 2008: 181-182).

Nastalé Parlamentní volby na Slovensku přijaly téma přímo volené hlavy státu, jako jedno z hlavních a otevřely cestu k přímé volbě prezidenta. Po volbách do Národní rady v roce 1998 byla vytvořena koaliční vláda, první vláda Mikuláše Dzurindy, která navrhovala změnu Ústavy, která současně zahrnovala i nový systém volby prezidenta republiky. I když měla vláda ústavní většinu pro zvolení prezidenta, přesto bylo v programovém prohlášení vlády uvedeno: *„Vláda vytvoří analýzu efektivity působení Ústavy Slovenské republiky. V této souvislosti využije své funkční období také na přípravu a diskusi o návrhu změn ústavy. Změny by měly upevnit postavení občana jako původce veškeré moci ve státě, upevnit mechanismus ochrany ústavnosti, prohloubit a rozšířit možnosti přímé demokracie, zpřehlednit a zpřesnit ustanovení upravující ústavní vztahy, především ty, které se staly v uplynulém období předmětem zápasů a polemik.“*³⁴

Poslanecký návrh novely Ústavy SR byl schválen 93 vládními poslanci 14. ledna 1999, jako zákon č. 9/1999 Z.z, který zároveň doplňuje i mění stávající Ústavu Slovenské republiky. Tento zákon změnil nejen volbu prezidenta, ale také ustanovení týkající se pravomocí a vztahu prezidenta s ostatními ústavními orgány (Leška, 2006: 127).

Prezident je volen přímo na období pěti let a může být zvolen maximálně dvakrát za sebou. Kandidátem může být občan Slovenské republiky, který dosáhl věku 40 let a je volitelný do Národní rady Slovenské republiky. Kandidáta navrhuje minimálně 15 poslanců Národní rady, nebo občané formou petice s alespoň 15 tisíci podpisy oprávněných

³⁴ *Programové vyhlásenie vlády Slovenskej republiky 1998*, 30.10 1998, (http://www.vlada.gov.sk/data/files/981_programove-vyhlasenie-vlady-slovenskej-republiky-od-30-10-1998-do-15-10-2002.pdf, 10.6 1014).

voličů. Volby se následně konají ve dvou kolech a jejich konání vyhláší předseda Národní rady. Pro zvolení kandidáta v prvním kole je třeba zisku nadpoloviční většiny hlasů všech *oprávněných* voličů. Tedy všech voličů, kteří mohou dle zákonů Slovenské republiky volit prezidenta. Pokud v prvním kole není nikdo zvolen, do 14 dní se koná kole druhé, do kterého postupují dva kandidáti nejvyšším ziskem hlasů. Vítězem druhého kola je pak ten, kdo získá větší počet hlasů, stačí pouze většina hlasů. Pokud by se o prezidentskou funkci ucházel právě jeden kandidát, musel by při hlasování získat nadpoloviční většinu platných hlasů zúčastněných voličů (Ústavný zákon č. 460/1992b: čl. 101). Ústava SR počítá i s dalšími nestandardními situacemi při volbě a řeší je.³⁵

Prezidentský slib je skládán do rukou předsedy Ústavního soudu za přítomnosti Národní rady SR.

4.2.3 Postavení a chování přímo voleného prezidenta

Vládní návrh přeložený na podzim 1998 zavedl přímou volbu prezidenta republiky občany, ale zároveň přinesl i některé změny v ústavním postavení prezidenta. Konkrétně šlo o možnost rozpustit Národní radu a upřesnění a posílení pravomocí prezidenta v oblasti legislativní.

Novela ústavního zákona, která zavedla přímou volbu prezidenta a upravila některé jeho pravomoci kontrasignací, nabyla účinnosti 29. ledna 1999. Kontrasignace do té doby v Ústavě nebyla přítomna. Spolupodpis je vyžadován u pravomocí přijímat, pověřovat a odvolávat vedoucí diplomatických misí, odpouštět a zmírňovat tresty, vyhlásit amnestii a u pravomocí vyplývající z funkce velitele ozbrojených sil. Kontrasignuje buď premiér, nebo ministr zahraničních věcí. (Ústavný

³⁵ V případě, že mezi prvním a druhým kolem dojde k odstoupení kandidáta nebo pozbytí práva být zvolen, do druhého kola postupuje další kandidát v pořadí po odstoupivším kandidátovi z kola prvního. Pokud se druhého kola nemůže účastnit ani jeden z kandidátů, druhé kolo se nekoná a do sedmi dnů jsou vyhlášeny volby nové (Zákon č. 460/1992: čl 101).

zákon č. 460/1992b: čl. 101-102). V roce 2001 byly prezidentovi pravomoci novelou Ústavy zúženy a nyní již nemůže nařizovat abolicí.

Nově je v Ústavě ustanovení o možnosti odvolání prezidenta lidovým hlasováním. Dojde k němu, pokud se na něm shodne třípětinová většina všech poslanců a k odvolání prezidenta musí být pro polovina všech voličů, kteří mohou volit. Není-li prezident odvolán, začne mu nové pětileté funkční období a musí rozpustit zákonodárny sbor a vyhlásit předčasné parlamentní volby (Ústavný zákon č. 460/1992b: čl. 106). Nyní má prezident také možnost prezentovat své názory a stanoviska k jednotlivým zákonům v Národní radě a přispívat tak k tvorbě zákonů Slovenské republiky. Jeho suspenzivní veto zůstalo zachováno, nyní ale nemůže vracet ústavní zákony, může se ale domáhat zrušení zákona na Ústavním soudu, pokud nabyl přesvědčení, že je v rozporu s Ústavou.

Po novele 1999 Ústava počítá s případem, kdy prezident nemůže dočasně vykonávat svůj mandát a dojde tedy k uvolnění prezidentského úřadu. V takovém případě si jeho kompetence mezi sebe dělí předseda vlády (např. vedení ozbrojených sil) a předseda Národní rady ((Ústavný zákon č. 460/1992b: čl. 105).

Dle Ústavy, prezident nemá možnost rozhodovat o činnosti vlády Slovenské republiky a od roku 1999 se již nemůže účastnit činnosti vlády, účastnit se zasedání vlády a předsedat mu (Kopeček 2008: 191).

Prvním přímo zvoleným prezidentem byl Rudolf Schuster, v květnu roku 1999. Jednalo se o kandidáta vládní koalice. Proto cítil silný mandát a snažil se po dobu výkonu funkce ovlivňovat politické dění. Choval se jako „*nezávislý občan, který je volen přímo vs. oni politici*“ (Spáč, 2013).

Po celé své funkční období byl v protikladu s politikou vlád, kde nesouhlasil především s ekonomickými a sociálními reformami. Kritizoval také politické strany za nechuť účastnit se tzv. kulatých stolů, kde by se setkávali zástupci parlamentních stran, odbory a vláda. Nadužíval suspenzivní veto. Vetoval více než sto zákonů, pokusil se také nepřímo o ovlivnění novely slovenské Ústavy (Spáč, 2013).

Za nekritičtější období lze označit období let 2000-2001, kdy byl prezident vážně nemocen a vláda a předseda Národní rady převzali jeho pravomoci, což prezident pokládal za útok na svoji osobu a snahu zbavit se ho (Leška, 2006: 169).

Během svého funkčního období jmenoval pouze jednoho předsedu vlády v roce 2002. Předtím ale deklaroval, že premiérem jmenuje osobu, která bude mít nadpoloviční většinu poslanců v Národní radě. Z toho tedy vyplývá, že se nemuselo nutně jednat o vítěze parlamentních voleb. To ale prezident neučinil a pověřil sestavením vlády vítěze voleb, Vladimíra Mečiara, který ale nebyl schopen vládu sestavit. Tak nakonec učinil až Mikuláš Dzurinda. Vláda byla následně jmenována prezidentem Schusterem na podzim 2002 (Čermák, 2005).

Prezident Schuster aktivně využíval své pravomoci ohledně jmenování a odvolávání ministrů. V roce 2001 odmítl návrh premiéra a po rezignaci ministra navrhl pro výkon ministerského úřadu jinou osobu. Další byl případ dlouhého neakceptování odvolání jiného z ministrů a prezident silně využil svých pravomocí také v roce 2003, kdy nechtěl odvolat na návrh premiéra další dva ministry (Spáč 2013).

Prezident má pravomoc vztahující se k referendu. Referendum musí vyhlásit na základě petice občanů (podepsáno musí být alespoň 350 tisíc občanů, nebo po usnesení Národní rady. Zde má prezident lhůtu 30 dní. Dále musí prezident také požádat předsedu ústavního soudu o prověření dané otázky k referendu, zda je v souladu Ústavou (Just, s.d.). Právě tato pravomoc vedla k nejvyššímu aktivistickému zásahu prezidenta Schustera do vnitrostátní politiky. Stalo se tak v období let 2003/2004, kdy zástupci Konfederace odborových svazů zorganizovali petiční akci k vyhlášení referenda o zkrácení mandátu Národní rady a uskutečnění předčasných voleb. Vedla je k tomu nepříznivá ekonomická situace a nedůvěra ke stávající vládě. Prezident se ztotožnil s předkladateli a ani nevyužil možnosti, kterou mu dává ústavní zákon (poslat k přezkumu na Ústavní soud předmět referenda). Navíc se vyhlášení referenda konalo

v den prvního kola prezidentských voleb. Referendum nakonec nebylo platné pro malý počet hlasujících oprávněných voličů (Mesežnikov, 2004: 40; Spáč 2013).

Druhým přímo zvoleným prezidentem byl Ivan Gašparovič v roce 2004 a 2009. Jednalo se o kandidáta opozice, jehož působení můžeme vidět ze dvou odlišných úhlů pohledu. Za první Ficovy vlády byl spíše loajálním prezidentem a symbolem kooperace, což mu mělo především přinést znovuzvolení. Po opětovném znovuzvolení se pak mění v silného a aktivistického prezidenta (Spáč, 2013).

Při své inaugurační řeči se prezident Gašparovič označil za „*prezidenta všech občanů*“ čímž deklaroval svoji nadstranickost, kladl důraz na vylepšení ekonomické situace a dal si za cíl vyšší stupeň komunikace, jak s opozičními, tak s vládními politiky (Gašparovič, 2004). Ač byl proti konání druhé Dzurindovy vlády (viz dále), skutečně se mezi lety 2004-2009 choval spíše podřízeně a k otázkám vnitrostranické politiky se příliš nevyjadřoval, a to dokonce ani ke smlouvě mezi Slovenskem a Vatikánem, která byla v podstatě příčinou předčasných voleb na Slovensku v roce 2006. Po předčasných parlamentních volbách pověřil sestavením vlády jasného vítěze Roberta Fica, kterého poté také jmenoval předsedou vlády.

Druhé období prezidenta Gašparoviče skončilo v červnu 2014. Za období jeho prezidentství vládly na Slovensku čtyři vlády. Prezident Gašparovič nastupoval ve svůj úřad za předsedy vlády Mikoláše Drzurindy a za období svého mandátu pak jmenoval tři vlády. V roce 2006 první vládu Roberta Fica, v roce 2010 kabinet Ivety Radičové, a na jaře 2012 druhou Ficovu vládu. Jak již bylo uvedeno, ve svém druhém období byl prezident Gašparovič více aktivní, až aktivistický. Jeho inklinaci k levicovým a národně orientovaným politickým subjektům předznamenává jeho předvolební heslo: „*myslím národně, cítím sociálně*“, které dále využíval i ve svých veřejných projevech. Tedy lze konstatovat,

že se po celou dobu svého prvního a hlavně, druhého mandátu, k pravicovým stranám a vládám³⁶ se choval macešsky a rozhodně je nepodporoval. To lze ilustrovat na nadměrném vetování zákonů z dílny Dzurindovy vlády.³⁷ Dalším příkladem může být přístup k obměně vládního kabinetu, kdy posečkal s odvoláním ministra Chmely a naopak po odvolání ministra Tótha, Chmelu nechtěl znovu na post ministra jmenovat a řekl, že Chmelu jmenoval z povinnosti (*Finance.sk*, 2006).

Problémem se stalo i jmenování státního tajemníka ministerstva financí Vladimíra Tvarošky viceguvernérem Národní banky v roce 2006. Dle tehdejšího prezidenta Tvaroška neměl odpovídající praxi pro tak významnou funkci. Podle slovenských ekonomů ale tímto prezident chtěl jen přispět ke zbrždění brzkého přijetí eura (*Sme.sk*, 2006). Přesto byly vztahy Ivana Gašparoviče k Unii kladné. To lze dovodit i z toho, že krátce před skončením svého mandátu udělil šéfovi Evropské komise Barosovi statní vyznamenání (TA3, 2014a).

Po volbách v roce 2010 chtěl prezident pověřit sestavením vlády opět Roberta Fica, ten ale nenašel partnery, a tak prezident nakonec pověřil Ivetu Radičovou. Je skutečností, že jiná možnost vlastně nebyla ve chvíli, kdy měla pravice (středopravice) většinu v Národní radě.³⁸ Vláda premiérky Radičové, která trvala do jara 2012, ukončila prakticky svůj mandát neschválením záchranného fondu EFSF. Jednalo se o vyhrocenou vnitropolitickou situaci, která nahrála především Robertu Ficovi, aniž by se zvláště angažoval. Jak upozorňuje bývalý šéfredaktor deníku SME Martin Šimečka: „*Fico využil situaci, která se mu naskytla (...) on ji nijak zvlášť neprovokoval, situace nastala uvnitř vládní koalice. Vláda se povalila sama*“ (Maňák, 2011).

³⁶ Druhá Drzurindova vláda, a vláda Ivety Radičové.

³⁷ Po nástupu Fica již zákony prakticky nevetoval.

³⁸ Po sečtení všech hlasů disponovalo středopravé kvarteto Slovenská demokratická a kresťanská únia - Demokratická strana, Sloboda a Solidarita, Kresťanskodemokratické hnutie a Most-Híd 79 mandáty, Smer-Sociálna demokracia a Slovenská národná strana měla 71 křesel (Hlaváč, 2010).

V roce 2011 byl Národní radou zvolen do funkce generálního prokurátora Josef Čentěš. Prezident jej ale odmítl jmenovat s podezřením na korupci a nelíbilo se mu také, že byl zvolen na základě právní úpravy, jejíž účinnost pozastavil ústavní soud. V této souvislosti se objevilo také několik názorů, že prezident tímto svým jednáním pomáhá Ficově Směru. „*Nejmenováním (...) de facto zabezpečil, aby mal Smer zvoleného svojho generálneho prokurátora, ktorý mu bude po chuti*“, zareagoval například předseda strany Obyčajní ľudia a nezávislé osobnosti (OĽaNO) Igor Matovič. (Pravda.sk, 2013). Prezident Gašparovič nakonec jmenoval generálním prokurátorem Jaromíra Ciznara. Kauza ohledně nejmenování generálního prokurátora měla dohru v podobě podání žaloby na prezidenta Gašparoviče. Rozsudek vyneset nebyl. Pravděpodobně i kvůli výše zmíněné kauze, prezident odmítl jmenovat Lucii Kurilovskou rektorkou Policejní akademie, která prezidenta v minulosti kritizovala za jeho rozhodnutí v souvislosti s Čentěšem (TA3, 2014). Za své dvě funkční období udělil pouze 27 milostí, ale podepsal se pod dvě amnestie. První při příležitosti svého zvolení, 18. června 2004, a druhou k 20. výročí vzniku Slovenské republiky, 1. ledna 2013 (TA3, 2014).

Protože byl v nedávné době na Slovensku zvolen třetí přímo volený Andrej Kiska, vyvstává prostor na dosavadní zhodnocení důvodnosti přímé volby v parlamentním režimu Slovenska. Domnívám se, že přímá volba byla nasnadě, pokud šlo o zablokovanou situaci ohledně možností zvolení hlavy státu. Na druhou stranu mnohokrát se stalo, že prezidentova vyšší legitimita daná přímou volbou vedla ke zbytečnému aktivismu hlavy státu a zásahům, které nepřispívají ke stabilitě. Myslím si, že přímá volba prezidenta do parlamentního režimu nepatří a v případě Slovenska by bývalo stačilo změnit, resp. jasně definovat pravomoci prezidenta. V tomto smyslu považuji přímou volbu jako něco navíc.

4.2.3 Poloprezidentský režim na Slovensku?

U případu České republiky jsme došli k závěru, že nesplňuje podmínky pro to, abychom jej označili za semiprezidentský. Co se týká Slovenské republiky, pokud srovnáme stejné aspekty, tedy především se zacílením na pravomoci, které by měly být „silné“, dojdeme ke stejnému závěru. Domnívám se také, že slovenský prezident, stejně, jako český, nezískává přímou volbou moc, ale pouze vliv (dle Kubát, 2013).

Můžeme tedy konstatovat, že politický režim na Slovensku je stále parlamentní.

4.3 Česko a Slovensko v komparativní perspektivě

Pro srovnání byly vybrány dva parlamentní režimy s přímou volbou prezidenta, Česká a Slovenská republika. Jedná se o dvě země, které jsou spolu spjaty historicky, geograficky, hospodářsky a společensky. Přesto se některé aspekty v politickém a kulturním systému obou států odvíjely po jiných liniích.

4.3.1 Tradice prezidentství

„Český prezident je institucí velmi iracionální, u žádné jiné neexistuje tak velký rozpor, mezi psanými (formálními) pravomocemi a reálným postavením držitele úřadu (Mlejnek, 2014: 37). Jak je to možné? Tradice prezidenta České republiky je velmi silná a je dána především osobností prvního prezidenta Tomáše G. Masaryka - osvoboditele, který byl nositelem velké autority a požíval výsadního postavení (Kysela, 2008: 235). Prezident se stal jakýmsi idolem a neotřesitelným vůdcem, který navazoval na historické panovníky a tak mimo jiné došlo k jeho mytologizaci. Je zajímavé, že tato tradice přetrvala i komunistickou érou v Československu (Mlejnek, 2014: 40). První polistopadový prezident Václav Havel se stal prezidentem v revolučním ovzduší roku 1989 Navazoval na humanitu a filozofii T. G. M. V průběhu jeho prezidentství

se postupně začala otevírat otázka jeho nástupce, ale dlouho bylo nemyslitelné, že by se prezidentem stal někdo jiný, než právě Václav Havel. Jak vidno, prezident české republiky v politickém systému dlouhodobě zcela mimořádné postavení. Spíše než na nositele moci se na něj nahlíží jako na nositele autority, na toho, kdo stojí nad politickými stranami (Kysela, 2008: 298).

S tradicí prezidentství na Slovensku to tak jednoznačné není. Lubomír Kopeček dokonce hovoří o „*absenci všeobecně společensky akceptované prezidentské tradici*“ na Slovensku (Kopeček, 2008: 174). Prezident Slovenské republiky takovým historickým charismatem neoplývá. Je to dáno tím, že po roce 1993 Slováci nebyli ochotni navázat na československé prvorepublikové prezidenty, jak tomu bylo v České republice, na druhou stranu se nechtěli hlásit k odkazu Josefa Tisa, prezidenta nacistického Slovenského štátu z let 1939-1945. Nakonec ani vzor prezidenta Havla nebyl přijatelný ve chvíli, kdy se Československo rozpadlo na dva samostatné státy. Jediným vzorem pro Slováky, jež se ale nikdy prezidentem díky své předčasné smrti nestal, by mohl být Alexander Dubček, který je úzce spjat s Pražským jarem 1968, a který byl v roce 1992 považován za přirozeného kandidáta na prezidentský úřad (Kopeček, 2008: 174-176).

Česká republika má tedy silnou tradici prezidentství danou již z dob první republiky, Slovenská republika si svoji tradici postupně utváří od získání samostatnosti v roce 1993.

4.3.2 Důvody ke změně způsobu volby

Jak již bylo uvedeno, před zavedením přímé volby v České republice, byl prezident volen Parlamentem ČR na společné schůzi a prezidenta Slovenské republiky volil jednokomorový zákonodárny sbor, Národní rada. Ke změně volby se první odhodlalo Slovensko v roce 1999. O tom,

že by mohl být prezident volen přímo, se ale začalo mluvit, již za plynutí mandátu prezidenta Kováče v roce 1996, po tom co návrh na obměnu Ústavy neprošel v Národní radě, se opozice pokusila, spolu se stávajícím prezidentem, o referendum, které by Ústavu změnilo. Ale ani tento pokus nebyl úspěšný. Hlavní tlak na změnu systému pak přišel po několika marných pokusech hlavu státu zvolit v 1998. Procedura volby byla nastavena tak, že vítězný kandidát musí získat tři pětiny hlasů všech poslanců Národní rady, což obnášelo získat 90 poslanců z celkových 150, kteří by hlasovali pro jednoho z kandidátů. Tento počet poslanců, který se rovnal ústavní většině, nebylo snadné v politickém ovzduší roku 1998 snadné získat. Část pravomocí prezidenta vykonával premiér a nehodlal se své moci vzdát. Ústavu se nakonec podařilo změnit až nové vládní většině, po volbách, kdy se k moci dostala předešlá opozice v čele s novým předsedou Dzurindou. Tím se situace odblokovala, byla schválena novela Ústavy SR a prezident mohl být zvolen všelidovým hlasováním.

V České republice se o tom, že prezident bude volen přímo, hovořilo již od roku 1989, poté v roce 1992 ve spojitosti s novou Ústavou. Nikdy k tomu ale nebyla dostatečná politická vůle, ani „nutnost“. Až s hledáním Havlova nástupce se otázka a začala více řešit. K poptávce po přímé volbě přispěly také volby prezidenta v roce 2003 a 2008, které přinesly mnoho zákulisních jednání a problémů, které se nelíbily veřejnosti ani samotným politikům. Oboje volby měly několik sad po třech kolech. Volba byla zdlouhavá a zanechala ve veřejnosti pocit, že Parlament není schopen důstojným způsobem prezidenta zvolit. Toto všechno a navíc poptávka veřejnosti po přímé volbě a končící mandát Václava Klause způsobilo, že se Nečasova vláda odhodlala k návrhu, který nakonec Ústavu ČR změnil a zavedl přímou volbu prezidenta republiky.

Hlavním důvodem pro zavedení přímé volby na Slovensku byla tedy nutnost. Země totiž neměla hlavu státu, což znamenalo, že ústavní

instituce nefungovaly tak, jak měly. Naproti tomu čeští politici se odhodlali ke změně volby prezidenta s vidinou lepší politické kultury volby, což považují za neodůvodněné vzhledem k tomu, že volby předchází volební kampaň, která sama o sobě toto vylučuje, a s pocitem tlaku veřejnosti. Zbavili se ale tak odpovědnosti a přenesli ji tak na občany ČR (Kubát, 2012).

4.3.3 Způsob a podmínky volby prezidentů

Český i slovenský prezident je volen na období pěti let, ale nyní všelidovým hlasováním v tajných volbách. O post prezidenta se může ucházet občan České republiky, který je volitelný do Horní komory parlamentu ČR, kandidát na slovenského prezidenta musí splnit věkovou hranice také 40 let a musí být volitelný do Národní rady, tedy jednokomorového Parlamentu SR. Jak český, tak slovenský prezident může být zvolen maximálně dvakrát po sobě. Tyto podmínky jsou pro oba sousedící prezidenty stejné.

Rozdíl nalezneme v tom, kolik a jakých hlasů musí každý kandidát získat v jednotlivých kolech volby. Aby se kandidát mohl stát prezidentem v ČR, musí získat v prvním kole nadpoloviční většinu *platných* hlasů. To znamená hlasů, které odevzdali ti, co přišli k volbám a jsou dle zákona platné. Pokud chce být kandidát v prvním kole zvolen na Slovensku, je třeba získat nadpoloviční většinu hlasů všech *oprávněných* voličů. A zde je onen rozdíl. Oprávnění voliči jsou totiž ti, kteří v SR mohou volit prezidenta, tzn. Nejen ti, kteří k volbám přišli. Tato podmínka je prakticky nesplnitelná, a tak nastupuje druhé kolo, které je ale v případě zvolení nepovinné.

Do druhého kola na Slovensku i v Česku, které se koná do čtrnácti dnů po prvním, postupují dva nejúspěšnější kandidáti a vítězí ten, který získá vyšší počet platných hlasů oprávněných voličů než jeho protikandidát, stačí tedy pouze prostá většina.

Pokud by se o prezidentskou funkci na Slovensku ucházel právě jeden kandidát, musel při hlasování získat nadpoloviční většinu platných hlasů zúčastněných voličů. V České republice taková situace není možná. Musí proti sobě stát vždy minimálně dva kandidáti, a pokud je více kandidátů se stejným počtem hlasů, postupují všichni, kteří získali nejvyšší počet hlasů.

Pokud jde o navrhování kandidátů. Oba státy mají velmi podobnou proceduru navrhování kandidátů s ohledem na ne/existenci více komor parlamentů, a protože je volba přímá, navrhnout tak kandidáta mohou i občané státu za předem daných podmínek.

Dle českého práva může kandidáta na prezidenta navrhnout nejméně 20 poslanců nebo nejméně 10 senátorů, a také každý občan ČR, který nashromáždí nejméně 50 tisíc podpisů oprávněných voličů a to prostřednictvím petice. Na Slovensku kandidáta navrhuje skupina minimálně 15 poslanců Národní rady, nebo občan SR formou petice s alespoň 15 tisíci podpisy oprávněných voličů. Pokud srovnáme velikosti (počty poslanců a senátorů) parlamentů s požadavky na navržení kandidátů, můžeme říci, že z pohledu zákonodárského sboru jsou podmínky na ně kladené srovnatelné.³⁹ Pokud ale srovnáváme počet potřebných podpisů na petičním archu a vycházíme z počtu obyvatel dvou států, vidíme, že čeští občané musí získat více podpisů z celkového počtu obyvatel, než Slováci.⁴⁰

³⁹ Vycházejme z přepočtu poslanců a senátorů v jednotlivých státech. V ČR je Parlament tvořen 200 poslanci a 81 senátory a je třeba nejméně 20 a nejméně 10 zákonodárců k navržení kandidáta. Výpočet: $200/20 = 10$, $81/10 = 8,1$. Na Slovensku tvoří Národní radu 150 poslanců a je třeba alespoň 15 poslanců, kteří navrhnout kandidáta, tj. $150/15 = 10$. Pokud srovnáme výpočty obou států, dojdeme ke srovnatelným poměrům.

⁴⁰ Opět je vycházeno z počtu, nyní ale obyvatel státu, který byl pro viditelnější rozdíl upraven na celá čísla. Počet obyvatel ČR je cca 10 milionů (10,51 mil. k roku 2012) a počet obyvatel Slovenska je 5 milionů (5,41 mil. k roku 2012). V ČR je třeba 50 tis. a v SR 15 tis. podpisů. Pokud by obě země měly stejně obyvatel, v ČR by to bylo třeba 25 tis. vs. 15 tis. podpisů

4.3.4 Postavení přímo volených prezidentů

Postavení prezidentů a jejich výsledný vliv na politický režim budeme srovnávat skrze kritérium pravomoci dle následné základní kategorizace:

- prezident, ve vztahu k moci zákonodárné
- prezident ve vztahu k vládě
- prezident ve vztahu k moci soudní
- odvolatelnost prezidenta

Prezident ve vztahu k moci zákonodárné

Prezident ČR svolává zasedání a rozpouští Poslaneckou sněmovnu (Ústavní zákon č. 1/1993b: čl. 65) za podmínek jasně definovaných podmínek dle čl. 35 Ústavy. Může tak učinit na návrh předsedy Poslanecké sněmovny a schválit tento návrh musí následně tři pětiny všech poslanců, přičemž sněmovnu nelze rozpustit tři měsíce před skončením jejího volebního období.

Český prezident nedisponuje žádnou zákonodárnou iniciativou, ale může vetovat zákony, vyjma těch ústavních. Veto je ale suspenzivní, jež může Parlament přehlasovat. Prezident má možnost vrátit zákon do patnácti dnů ode dne obdržení (Ústavní zákon č. 1/1993b: čl. 65).

Ovlivňovat zákony ČR může prezident svým návrhem o soudní přezkoumání na zrušení zákona Ústavním soudem ČR. (Ústavní zákon č. 1/1993b: čl. 87).

Co se týká referenda, prezident žádnou kompetenci vztahující k tomuto institutu nemá.

Prezident SR je oprávněn svolávat a rozpouštět Národní radu, ale také za jasně definovaných podmínek dle Ústavy (Ústavní zákon č. 460/1992b: čl. 102).

na Slovensku. Tedy občané ČR by dle stávající úpravy museli získat o 40% více podpisů na petici než občané SR.

Prezident nedisponuje zákonodárnou iniciativou, ale stejně, jako český prezident i on může vetovat zákony. Prezident má možnost vrátit zákon do patnácti dnů ode dne obdržení a Národní rada může jeho veto přehlasovat (Ústavný zákon č. 460/1992b: čl. 87,102). Ovlivňovat zákony SR může prezident svým návrhem o soudní přezkum na zrušení zákona Ústavnímu soudu SR, a navíc může požádat o přezkum k tématu referenda (Ústavný zákon č. 460/1992b: čl. 102). Právě vyhlášení referenda je jedna z pravomocí, která slovenského prezidenta odlišuje od českého. Dle Ústavy, čl. 93-100 jsou dány podmínky, může dojít k referendu. Referendum vyhláší prezident na žádost 350 tisíc občanů, nebo pokud se na vyvolání referenda usnese Národní rada. Tato pravomoc sama o sobě žádný nadstandardní vliv prezidentovi SR neposkytuje, ale v praxi Slovenska nejednou sehrála důležitou roli.⁴¹

Z hlediska moci zákonodárné, je postavení prezidenta ČR a SR srovnatelné. Jisté plus má zde prezident SR, který disponuje možností vyhlášení referenda a navíc může požádat o přezkum k referendu Ústavní soud SR. Těchto pravomocí může obratný politik dobře využít k prosazení svých zájmů, jako nástroj politické kampaně, zejména v předvolebním období. Možnost dát přezkoumat obsah referenda vtiskává prezidentovi možnost ovlivňovat a ne/podporovat jednotlivé subjekty.

Prezident ve vztahu k vládě

Prezident ČR jmenuje předsedu vlády a na jeho návrh i členy vlády (Ústavní zákon č. 1/1993b: čl. 68). Vláda pak musí do 30 dnů získat důvěru Poslanecké sněmovny. V případě nezískání důvěry prezident jmenuje opět předsedu vlády a ministry. Pokud se proces neskončí ani napodruhé zdárně, prezident tuto pravomoc ztrácí a musí jmenovat premiéra na návrh předsedy Sněmovny. Jak již bylo uvedeno v předchozí

⁴¹ Například referendum z 23.- 24. května 1997, kdy prezident Kováč vypsalo referendum k otázce vstupu Slovenska do NATO, ale zároveň k přímé volbě prezidenta (viz výše).

kapitole, prezident může jmenovat předsedou vlády kohokoli. Jistou zvyklostí je, že jmenuje vítěze parlamentních voleb, ale nebylo tomu tak vždy.⁴² Stejně tak ministry by měl jmenovat, a to bez zbytečného odkladu. Jak jsme ovšem byli svědky, díky vůli prezidenta Zemana došlo k jistým průtahům ohledně jmenování ministrů. Dokonce se rozhořel spor o možnosti odmítnout navrženého kandidáta. Prezident tvrdil, že nemusí nutně jmenovat toho, kdo mu bude navržen (České noviny, 2014). Prezident odvolává jednotlivé ministry na návrh předsedy vlády a celou vládu v případě vyslovení nedůvěry vládě Poslaneckou sněmovnou (Ústavní zákon 1/1993b: čl. 68).

Prezident SR jmenuje předsedu vlády a na jeho návrh ostatní členy vlády a pověřuje je řízením ministerstev (Ústavní zákon č. 460/1992b: čl. 102, 110). Stejně, jako český prezident, může premiérem jmenovat, koho sám chce a stejně, jako v ČR zde existuje jistá ústavní zvyklost jmenovat předsedu vítězné strany z parlamentních voleb. Oproti prezidentovi ČR ale může celou proceduru jmenování při nevyslovení důvěry vládě opakovat samostatně třikrát.

Vládu SR může prezident odvolat dle čl. 115, pokud jí byla vyjádřena nedůvěra. Současně je možné vyslovit nedůvěru i jednotlivým členům vlády, které prezident následně také odvolá ze své funkce. Prezident pak vybere osobu, která bude ministerstvo řídit (Ústavní zákon č. 460/1992b: čl. 116).

Z hlediska vztahu s vládou prezidenti obou zemí mají srovnatelné pravomoci. I zde záleží na osobnosti prezidenta, jak své pravomoci využije.

Prezident ve vztahu k moci soudní

Prezident ČR jmenuje soudce bez časového omezení a 15 ústavních soudců na deset let se souhlasem Senátu (Ústavní zákon č. 1/1993b: čl. 93, 84). Navíc jmenuje také předsedu a místopředsedy Ústavního soudu

⁴² Příkladem může být pověření sestavením vlády Jiřího Rusnoka v roce 2013.

Prezident SR jmenuje 13 ústavních soudců na období 12 let a dále také předsedu a místopředsedy Ústavního soudu. (Ústavní zákon č. 460/1992b: čl. 134) Děje se tak na návrh Národní rady.

Z hlediska vztahu k moci soudní jsou pravomoci obou prezidentů srovnatelné.

Odvolatelnost prezidenta

Prezident ČR je z výklonu své funkce neodpovědný (Ústavní zákon č. 1/1993b: čl. 54). Prezident nemůže být žalován s výjimkou velezrady. Prezidenta v tomto případě žaluje Senát se souhlasem Poslanecké sněmovny u Ústavního soudu. V souvislosti se zavedením přímé volby prezidenta bylo mezi velezradu zařazeno také „*hrubé porušení Ústavy*“ (Ústavní zákon č. 1/1993b: čl. 54). Tento ne zcela nápadný dodatek ovšem reálně znamená zcela zásadní rozšíření okruhu důvodů, na základě kterých lze podat žalobu na prezidenta republiky k Ústavnímu soudu. Pokud Senát na prezidenta podá žalobu, rozhoduje Ústavní soud, který může rozhodnout o ztrátě prezidentského úřadu a o možnosti jej znovu získat. Nově je prezidentovo stíhání za jiné trestné činy navždy vyloučeno.

Prezidenta SR lze stíhat „*za úmyslné porušení ústavy nebo vlastizrady*“, žalobu podává Národní rada a hlasuje o tom. Stejně, jako u českého prezidenta je rozhodčí instancí Ústavní soud. Se zavedením přímé volby prezidenta došlo i v Ústavě SR ke změně. Ta je ale mnohem tvrdší, než v případě českého prezidenta. Nově totiž mohou prezidenta odvolat občané za pomoci všelidového hlasování. To vyhlašuje předseda Národní rady se souhlasem tří pětin poslanců. K odvolání prezidenta musí s tímto krokem souhlasit nadpoloviční většina všech oprávněných voličů, tedy všech, jež mají právo volit. Pokud není prezident odvolán, rozpustí Národní radu a znovu mu začíná jeho volební období pěti let (Ústavní zákon č. 460/1992b: čl.106-107).

Domnívám se, že prim v tomto srovnání hraje prezident České republiky, protože je těžší jen odvolat. Na druhou stranu je v Ústavě ČR přítomno ono nenápadné ustanovení o hrubém porušení Ústavy, které dává velký prostor a mnoho potencionálních důvodů k odvolání. Je otázkou, co toto nové ustanovení může v budoucnosti způsobit.

4.3.5 Shrnutí

Jsou tedy mezi ČR a SR nějaké rozdíly ve vztahu k prezidentské volbě? Domnívám se, že ano.

Česká republika má silnou tradici prezidentství danou již z dob první republiky a osobou T. G. M. Je to tak na rozdíl od Slovenské republiky, která na prvorepublikové prezidentství nenavazuje a neztotožnila se ani s osobou prezidenta Tisa či Václava Havla. Svoji tradici prezidentství si tak postupně utváří teprve od získání samostatnosti v roce 1993.

A proč vlastně přímá volba? Myslím si, že Parlament ČR vedla k tomuto kroku vlastní neschopnost uskutečnit volbu prezidenta důstojným způsobem a snaha vyhovět domnělé veřejné poptávce, na rozdíl od SR, kde měla přímá volba přispět ke zvýšení demokracie potom, co se prezidentských pravomocí zmocnily jiné ústavní instituce a volba prezidenta nebyla možná. Proces volby prezidenta je pak u obou republik prakticky totožný. Významný rozdíl jsem ale našla u navrhování kandidáta občany. Pokud totiž srovnáváme počet potřebných podpisů na petici a vycházíme z počtu obyvatel dvou států, vidíme, že čeští občané musí reálně získat více podpisů z celkového počtu obyvatel, než Slováci.

V České republice byla zavedena přímá volba bez toho, aby se jednalo o pravomocích prezidenta. Tyto tedy zůstaly nezměněny. Na Slovensku došlo k jejich dodefinování a nakonec prakticky k oslabení. V této chvíli lze konstatovat, že jsou prezidentské pravomoci prezidentů ČR a SR srovnatelné.

5 ZÁVĚR

V parlamentní republice je obvyklé, že je hlava státu volena nepřímo. Po roce 1989 se vyskytlo ve středoevropském prostoru několik parlamentních republik, které změnilo tento zavedený systém volby prezidenta po velmi specifickém přechodu k demokracii.

Snažila jsem se najít změny a vysvětlit co se v systému děje, pokud je prezident v parlamentním režimu volen přímo. Pro toto zkoumání jsem si vybrala případy České a Slovenské republiky.

Byly položeny tři výzkumné otázky, na které jsem se postupně snažila najít odpovědi.

První z nich zní: Jak se mění postavení a pravomoci přímo voleného prezidenta v parlamentním režimu?

Na jedné straně formální postavení prezidenta v parlamentním režimu vymezuje základní zákon státu, tedy ústava. Na druhé straně postavení prezidenta určují i historické determinanty, ze kterých vychází politická kultura, také osobnost a charisma hlavy státu, politické dovednosti a aktuální politická situace v zemi.

Spolu se zavedením přímé volby v České republice nebyly modifikovány prezidentovi pravomoci. Stále je jeho formální moc slabá, ale jistě došlo k posílení jeho legitimacy. Přímá volba prezidenta je v ČR pouze rok a půl, i přesto lze konstatovat, že si je prezident Miloš Zeman své silné legitimacy vědom. Český prezident se tak snaží upravit výkon pravomocí k obrazu svému. Například jmenování vlády Jiřího Rusnoka naznačilo, že se prezident Zeman bude občas chovat tak, jak se zdá jemu příhodné. I v dalších případech se ukázalo, že se snaží upravit si rozsah pravomocí ve svůj prospěch a také je interpretovat ve svůj prospěch všude tam, kde je výklad Ústavy nejednoznačný nebo dává prostor k nové interpretaci stávající politické praxe. Je tedy evidentní, že záleží na osobnosti prezidenta, zda bude aktivní, či až aktivistický.

Na rozdíl od České republiky, na Slovensku byly se zavedením přímé volby pravomoci prezidenta změněny. Novela Ústavy z roku 1999 zavedla nejen přímou volbu prezidenta a posílila tím jeho legitimitu, ale také omezila prezidentovu výkonnou moc. Změny se odehrály v potřebě kontrasignace aktů prezidenta a také byl zaveden nový institut všelidového hlasování, pomocí něhož je možné prezidenta odvolat. Přesto prezident Schuster cítil díky přímé volbě silný mandát a snažil se po dobu výkonu funkce ovlivňovat politické dění. Byl v protikladu k politice vlád, nadužíval suspenzivního veta a také aktivisticky zasáhl v souvislosti s referendem o zkrácení volebního období Národní rady a vyhlášení předčasných voleb. Naproti tomu byl prezident Gašparovič ve svém prvním volebním období umírněným a kooperujícím prezidentem. V průběhu druhého mandátu se ale stal prezidentem také velmi silným, aktivním až aktivistickým. Jednalo se například o přístup k obměně vládního kabinetu či jmenování státních úředníků.

Lze dovodit, že prezidenti tedy svým zvolením skrze přímou volbu disponují vyšší legitimitou. Následná aktivita hlavy státu pak souvisí především s jeho osobností. Sledovaní prezidenti v parlamentních režimech mají slabé pravomoci, což není nijak neobvyklé pro daný typ politického režimu. V případě České republiky zůstaly prezidentovi kompetence zachovány, v případě Slovenské republiky byly poněkud oslabeny změnou Ústavy.

Druhá otázka, kterou jsem si dala za cíl objasnit je: Dochází v parlamentním režimu s přímou prezidentskou volbou k politické nestabilitě v systému?

Jak bylo již uvedeno, prezident, který je volen přímo cítí vyšší legitimitu, a proto si bere právo zasahovat do politického dění. Jako příklad zásahu lze uvést chování prezidenta Miloše Zemana, který v roce 2013 určil za předsedu vlády osobu, která nebyla spjata výsledky voleb.

Jeho jednání rozhodně nepřispělo ke stabilizaci politické scény, naopak, ve svém důsledku znamenalo předčasné volby. Prezident má být stabilizační prvkem, a pokud se blíže podíváme na situaci po jmenování Jiřího Rusnoka předsedou vlády, je zřejmé, že se jím nestal.

Prezident Schuster i prezident Gašparovič ve svém druhém volebním období, nenapomáhali bezproblémovému toku politického dění a jejich zásahy lze označit za aktivistické. Jedná se především o neustálou a jasně deklarovanou opozici k vládním stranám, nadužívání suspenzivního veta, které ve svém důsledku zbrzdí legislativní proces a zavádění potřebných reforem a osobitý výklad jmenovacích pravomocí, jejichž důsledky vedly až k soudnímu jednání.

Pokud prezident využije svého vlivu či mezer v systému, domnívám se, že může docházet k jistému pnutí, zablokování situace a tím dojít k nestabilitě. Hranice je ale velmi tenká.

Poslední otázka je: Narušuje, nebo dokonce mění přímá volba prezidenta parlamentní režim?

Samotný fakt, že je prezident volen přímo, parlamentní režim jako takový nenarušuje a ani nemění. Souhlasím s tvrzením, že prezident uplatňuje svůj vliv, ale jak bylo uvedeno ve sledovaných případech, nezvyšuje se moc prezidenta v systému.

Pokud uvažujeme o semiprezidentském režimu, víme, že v takovém režimu existuje duální dělení moci. Prezident má tedy silné pravomoci. V České ani Slovenské republice k takovému dělení moci nedochází. Stále má exekutivní moc v rukou předseda vlády či vláda sama. Je zřejmé, že pokud by měl být režim v ČR a SR poloprezidentský, mělo by dojít ke změně nejen volby prezidenta, ale také ke změně pravomocí. Pokud k tomu nedošlo, prezident nezískal moc, ta je tedy pořád srovnatelná se stavem před zavedením přímé volby, vláda se stále odvozuje od parlamentní většiny a je tak zřejmé, že k transformaci politického režimu nedošlo.

6 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ

LITERATURA:

BÁRTA, J. (2010). Pravomoci prezidenta v československé ústavě. In: LOUŽEK, M. (ed.). *Československá ústava roku 1920. Devadesát let poté*. Centrum pro ekonomiku a politiku: Praha, s. 85-96.

DVOŘÁKOVÁ, V. (2002). *Spojené státy americké, společnost a politika*. Libri: Praha.

FILIP, J. (2008). K některým otázkám parlamentní volby prezidenta republiky. In: ŠIMÍČEK, V. (ed.). *Postavení prezidenta v ústavním systému ČR*. Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický Ústav: Brno, s. 60-79.

FRANKO, T., NOVÁČKOVÁ, E., ŠEDO, J. (2013). Nominace kandidátů, průběh a výsledky voleb. In: ŠEDO, J. (ed.). *České prezidentské volby v roce 2013*. Centrum pro studium demokracie a kultury: Brno, s. 37-53.

HLOUŠEK, V. (2007). Parlamentní a prezidentské demokracie. In: HLOUŠEK, V., KOPEČEK, L., (eds.). *Demokracie. Teorie, modely, osobnosti, podmínky, nepřátelé a perspektivy demokracie*. Mezinárodní politologický ústav: Brno, s. 193-201.

HLOUŠEK, V., KOPEČEK, L., ŠEDO, J. (2011). *Politické systémy*. Barrister&Principal: Brno.

HLOUŠEK, V. (2008). Přímá volba prezidenta: český kontext. In: NOVÁK, M., BRUNCLÍK, M. (eds.) *Postavení hlavy státu*

v parlamentních a poloprezidentských režimech: Česká republika v komparativní perspektivě. Dokořán: Praha, s. 263-285.

HUBENÁK, L. (1998). *Slovenské a Československé dějiny státu a práva v letech 1918 – 1945.* Univerzita Mateja Bela: Banská Bystrica.

CHRASTILOVÁ, B., MIKEŠ, P. (2003). *Prezident republiky Václav Havel a jeho vliv na československý a český právní řád.* ASPI: Praha.

KLOKOČKA, V. (2006). *Ústavní systémy evropských států.* Linde: Praha.

KOPEČEK, L. (2008). Prezident v politickém systému Slovenska – nelehké hledání fungujícího modelu In: NOVÁK, M., BRUNCLÍK, M. (eds.): *Postavení hlavy státu v parlamentních a poloprezidentských režimech: Česká republika v komparativní perspektivě.* Dokořán: Praha, s. 171-210.

KOUDELKA, Z. (2011). *Prezident republiky.* Leges: Praha.

KUBÁT, M. (2014). Co je a co není poloprezidentský režim a proč je dobré to vědět nejen v souvislosti s českou politikou. In: KUBÁT, M., LEBEDA, T. a kol.: *O komparativní politologii a současné české politice.* Univerzita Karlova v Praze: Praha, s. 45-55.

KUBÁT, M. (2004). Politické režimy - formy vlády. In: CABADA, L., KUBÁT, M. a kol. *Úvod do studia politické vědy.* Eurolex Bohemia: Praha, s. 197-215.

KUBÁT, M. (2003). Přímá volba prezidenta v České republice? In: KYSELA, J. *Deset let Ústavy České republiky – východiska, stav, perspektivy.* Eurolex Bohemia: Praha, s. 299 – 314.

KUBÁT, M. (2013). *Současná česká politika. Co s neefektivním režimem?* Barrister&Principal: Praha.

KUBÁT, M. (2004a). Volby a volební systémy. In: CABADA, L., KUBÁT, M. a kol. *Úvod do studia politické vědy*. Eurolex Bohemia: Praha, s. 265-321.

KYSELA, J. (2008). Prezident republiky v systému ČR – perspektiva ústavněprávní. In: NOVÁK, M., BRUNCLÍK, M. (eds.) *Postavení hlavy státu v parlamentních a poloprezidentských režimech: Česká republika v komparativní perspektivě*. Dokořán: Praha, s. 235-262.

KYSELA, J. (2008a). Přímá volba prezidenta republiky jako symptom krize legitimacy ústavního systému. In: ŠIMÍČEK, V. (ed.). *Postavení prezidenta v ústavním systému České republiky*. Masarykova Univerzita: Brno, s. 42-59.

LEBEDA, T. (2008). Volební pravidla pro prezidentské volby – komparativní analýza 142 zemí. In: NOVÁK, M., BRUNCLÍK, M. (eds.): *Postavení hlavy státu v parlamentních a poloprezidentských režimech: Česká republika v komparativní perspektivě*. Dokořán: Praha, s. 27-61.

LEŠKA, V. (2006). Slovensko 1993-2004 léta obav a nadějí. Ústav mezinárodních vztahů: Praha.

MESEŽNIKOV, G. (2004). Vnitropolitický vývoj a systém politických stran, In: KOLLÁR, M; MESEŽNIKOV, G (eds.). *Súhrnná správa o stave spoločnosti*, Inštitút pre verejné otázky: Bratislava, s. 19-126.

MLEJNEK, J. (2014). Prezidenti a magie charismatického panství. In: KUBÁT, M., LEBEDA, T. a kol.: *O komparativní politologii a současné české politice*. Univerzita Karlova v Praze: Praha, s. 37-43.

MOSNÝ, P. (1994). *České a slovenské dějiny státu a práva po roku 1918*. UPJŠ: Košice.

MUSILOVÁ, M., ŠEDO, J. (2013). Diskuse o zavedení přímé volby prezidenta v České republice a její schválení. In: ŠEDO, J. (ed.): *České prezidentské volby v roce 2013*. Centrum pro studium demokracie a kultury: Praha, s. 9-35.

PEROUTKA, F. (1991). *Budování státu III*. Lidové noviny: Praha.

RESCHOVÁ, J. (2002). Švýcarsko. In: DVOŘÁKOVÁ, V. a kol.: *Komparace politických systémů I*. Vysoká škola ekonomická: Praha, s. 251-268.

ŘÍCHOVÁ, B. (2007). *Úvod do současné politologie: srovnávací analýza*. Portál: Praha.

SARTORI, G. (2001). *Srovnávací ústavní inženýrství*. Sociologické nakladatelství: Praha.

ČASOPISECKÉ STATI:

GIBA, M. (2011). Vliv priamej volby na ústavné postavenie prezidenta republiky na Slovensku. *Acta Universitatis Carolinae Iuridica*. Roč. 53/ č. 4., s. 101-114.

MLSNA, P. (2009). Ústavně právní aspekty volby prezidenta. *Právník*. Roč. 148./č. 1., s. 46-73.

KYSELA, J. (2006). Česká republika mezi poloprezidentský a parlamentním systémem? *Politologická revue*. Roč. 12/č.1, s. 5-28.

ŠIMÍČEK, V. (2001). Alternativa k navrhovaným způsobům volby prezidenta republiky. *Politologický časopis*. Roč. 8/č.4, s. 388-392.

PŘEDNÁŠKY:

ELGIE, R. (2014). *Do direct presidential elections make a difference?* 17.3 2014, Univerzita Karlova, Praha.

SPÁČ, P. (2013) *Kompetence a postavení slovenského prezidenta*. 21. 3 2013, Fakulta sociálních studií MU, Brno.

INTERNETOVÉ ZDROJE A ELEKTRONICKÉ VERZE TIŠTĚNÝCH ZDROJŮ:

About EFSF, *The European Financial Stability Facility* (<http://www.efsf.europa.eu/about/index.htm>, 10.6 2014).

BŘICHÁČEK, T. (2013). Evropa Miloše Zemana, *Revue politika*, 3.4 2013, (<http://revuepolitika.cz/clanky/1837/evropa-milose-zemana>, 10.6 2014).

ČADOVÁ, N. (2014). Hodnocení působení Miloše Zemana v prezidentském úřadě, *Centrum pro výzkum veřejného mínění*, 12.2 2014 (<http://cvvm.soc.cas.cz/instituce-a-politici/hodnoceni-pusobeni-milose-zemana-v-prezidentskem-urade-leden-2014>, 10.6 2014).

ČERMÁK, J. (2005). Volby do Národní rady Slovenské republiky, *e-Polis*, 2.5 2005 (<http://www.epolis.cz/komparace/86-volby-do-narodni-rady-slovenske-republiky-2002.html>, 10.6 2014).

České noviny (2014). Sobotka předal Zemanovi návrh na jmenování ministrů, *Ceskenoviny.cz*, 20.1 2014 (<http://www.ceskenoviny.cz/zpravy/sobotka-predal-zemanovi-navrh-na-jmenovani-ministru/1032881>, 10.6 2014).

Česká televize (2013). Vystoupení prezidenta na schůzi Senátu 20. 6. 2013, *Česká televize*, 20.6 2013 (<http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10101491767-studio-ct24/213411034000132-vystoupeni-prezidenta-na-schuzi-senatu/>, 10.6 2014).

Český rozhlas (2014). Zeman by mohl dál jmenovat profesory, vyhrazuje si však právo odmítat, *Český rozhlas*, 25.2 2014 (http://www.rozhlas.cz/zpravy/politika/_zprava/1320254, 10.6 2014).

ČT 24 (2013). Podle Sobotky vzniká vláda SPOZ, Štengl to označil za spekulace, *Česká televize – ČT24*, 26. 6 2013 (<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/232706-podle-sobotky-vznika-vlada-spoz-stengl-to-oznacil-za-spekulace/>, 10.6 2014).

ČT 24 (2014). Prezidentské milosti na ministerstvu: Bude to zátěž, varuje Benešová, *Česká televize – ČT24*, 2.12 2013

(<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/252934-prezidentske-milosti-na-ministerstvu-bude-to-zatez-varuje-benesova/>, Česká televize, 10.6 2014).

Deník Referendum (2014). Wagnerová: vláda má většinu, Zeman musí jednat bezodkladně, *Deník Referendum*, 7.1 2014

(<http://denikreferendum.cz/clanek/17170-wagnerova-vlada-ma-vetsinu-zeman-musi-jednat-bezodkladne>, 10.6 2014).

Finance.sk (2006). Prezident odvolal Tótha z MK SR, namiesto neho nastúpi R.Chmel, *Finance.sk*, 5.4 2006

(<http://www.finance.sk/spravy/finance/4772-prezident-odvolal-totha-z-mk-sr-namiesto-neho-nastupi-r-chmel/>, 10.6 2014).

GAŠPAROVIČ, I. (2004). Inauguračný prejav prezidenta SR Ivana Gašparoviča, 15.6 2004

(<http://www.prezident.sk/?inauguracny-prejav-prezidenta-sr-ivana-gasparovica-bratislava-reduta-15-6-2004>, 10.6 2014).

HLAVÁČ, M. (2010). Pravica má 79 mandátov a chuť zostaviť vládu, *Aktualne.sk*, 14.6 2010

(<http://aktualne.atlas.sk/pravica-ma-79-mandatov-a-chut-zostavit-vladu/slovensko/politika/>, 10.6 2014).

Idnes.cz (2013). Zeman na Hradě podepsal euroval, s Barrosem vyvěsil vlajku EU, *iDnes.cz*, 3.4 2013

(http://zpravy.idnes.cz/na-hrade-uz-visi-vlajka-eu-zeman-podporil-i-euroval-fwr-/domaci.aspx?c=A130403_075730_domaci_kop, 10.6 2014).

Ihned.cz (2013). Rusnok předal prezidentovi demisi. Vláda ale bude pokračovat na rozpočtu, *Ihned.cz*, 13.8 2013
(<http://zpravy.ihned.cz/c1-60416210-vlada-demise-rusnok-zeman>, 10.6 2014).

Ihned.cz (2013a). Rusnokova vláda bez důvěry schválila na posty velvyslanců Klausovou s Remkem, *Ihned.cz*, 13.8 2013
(<http://zpravy.ihned.cz/cesko/c1-60414510-vlada-cr-klausova-remek-prezident>, 10.6 2014).

Konference Přímá volba prezidenta - změna Ústavy, oficiální stránky Senátu Parlamentu ČR, 14.3 2011
(http://www.senat.cz/xqw/xervlet/pssenat/web/vystoupeni/konference_pri_ma_volba_prezidenta_-_zmena_ustavy, 10.6 2014).

KUBÁT, M. (2012). Přímá volba prezidenta je omyl. *Centrum pro ekonomiku a politiku*, 9. 2. 2012
(<http://cepin.cz/cze/clanek.php?ID=1063>, 10.6 2014).

KUTEK, L. (2013). Bárta versus Kysela - Spor o roli prezidenta při jmenování ministrů, *Česká televize – ČT 24*, 20.12 2013
(<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/255490-barta-versus-kysela-spor-o-rolu-prezidenta-pri-jmenovani-ministru/>, Česká televize, ověřeno ke dni 10.6 2014).

LANG, V. (2014). Milí moji, a kde na to vezmete peníze, glosoval Zeman program vlády, *Novinky.cz*, 18.2 2014
(<http://www.novinky.cz/domaci/328008-mili-moji-a-kde-na-to-vezmete-penize-glosoval-zeman-program-vlady.html>, 10.6 2014).

Lidovky.cz (2013). Sobotka bude sestavovat vládu. Zeman jej pověřil jednáním, *Lidovky.cz*, 21.11 2013

([http://www.lidovky.cz/sobotka-bude-sestavovat-vladu-zeman-jej-poveril-jednanim-pz4-/zpravy-domov.aspx?c=A131121_160950_In_domov_vsv, 10.6 2014](http://www.lidovky.cz/sobotka-bude-sestavovat-vladu-zeman-jej-poveril-jednanim-pz4-/zpravy-domov.aspx?c=A131121_160950_In_domov_vsv,10.6.2014)).

MAŇÁK, V. (2011). Mesežnikov: NE eurovou byla vnitropolitická hra, *Česká televize - ČT24*, 13.10 2011

(<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/ekonomika/139380-meseznikov-ne-eurovalu-byla-vnitropoliticka-hra/>, 10. 6 2014).

MLEJNEK, J. (2013). Potíže s prezidenty. Vývoj instituce a způsobu volby v demokratických systémech, *Česká televize – ČT24*, 3.1 2013

(<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/kultura/208969-prednaskovy-manual-uk-k-volbe-potize-s-prezidenty/>, 10.6 2014).

Parlamentní listy (2012). Skrytá hrozba: Přímá volba prezidenta destabilizuje stát. Máme analýzy, *ParlamentniListy.cz*, 8. 2 2012

(<http://www.parlamentnilisty.cz/exkluzivne/Skryta-hrozba-Prima-volba-prezidenta-destabilizuje-stat-Mame-analyzy-222365>, 10.6 2014).

PEHE, J. (2000). Postavení prezidenta, jeho kompetence, *Konference čtyřkoalice: Prezident republiky, jeho postavení v ústavním systému České republiky a způsob jeho volby*, 3. 6. 2000

(<http://www.pehe.cz/prednasky/2000/postaveni-prezidenta-jeho-kompetence>, 10.6 2014).

(<http://www.pehe.cz/prednasky/2000/postaveni-prezidenta-jeho-kompetence>, 10.6 2014).

Pravda.sk (2013). Gašparovič definitívne nevymenuje Čentéša za generálneho prokurátora *Pravda.sk*, 2.1.2013

(<http://spravy.pravda.sk/domace/clanok/252584-gasparovic-definitivne-nevymenuje-centesa-za-generalneho-prokuratora/>, 10.6 2014).

Prezident republiky Miloš Zeman se zúčastnil 6. schůze Senátu PČR, *oficiální stránky Senátu Parlamentu ČR*, 21. 03. 2013
(<http://www.senat.cz/zpravodajstvi/zprava.php?id=1427>, 10. 6 2014).

Programové vyhlášení vlády Slovenskej republiky 1998, 30.10 1998
(http://www.vlada.gov.sk/data/files/981_programove-vyhlasenie-vlady-slovenskej-republiky-od-30-10-1998-do-15-10-2002.pdf, 10.6 1014).

JUST, P. (s.d.). Slovenské zkušenosti s referendem. *PVS, parlament, správa, samospráva*, (s.d.) (<http://www.parlament-vlada.eu/index.php/komentar-politika/403-pjust-slovenske-zkuenosti-s-referendem>, 10.6 2014).

Sme.sk (2006). Kauza Tvaroška zrejme pôjde na Ústavný súd, *Sme.sk*, 7.6 2006
(<http://www.sme.sk/c/2751752/kauza-tvaroska-zrejme-pojde-na-ustavny-sud.html>, 10.6 2014)

Sněmovní tisk 172/0, *Návrh novely Ústavy ČR*, 13. 1. 2003
(<http://www.psp.cz/sqw/historie.sqw?o=4&T=172>, 10.6 2014).

TA3 (2014). Profil odchádzajúceho prezidenta Ivana Gašparoviča, Slovenská televízia - TA3, 8.6 2014
(<http://www.ta3.com/clanok/1041585/profil-odchadzajuceho-prezidenta-ivana-gasparovica.html>, 10.6 2014).

TA3 (2014a). Šéf Európskej komisie dostane na Slovensku štátne vyznamenanie, Slovenská televízia - TA3, 27.4 2014
(<http://www.ta3.com/clanok/1039229/sef-europskej-komisie-dostane-na-slovensku-statne-vyznamenanie.html>, 10.6 2014).

The Constitution of the United States, (<http://www.usconstitution.net/const.pdf>, 10.6 2014).

Zákon č. 111/1998 Sb., *O vysokých školách*, (http://www.msmt.cz/file/22282_1_1/, 10.6 2014).

Ústavní zákon 71/2012 Sb., *Ústavní zákon, kterým se mění Ústava České republiky z 1.1 1993* (<http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=z&id=23961>, 10.6 2014).

Ústavní zákon č. 1/1993 Sb.(a), *Ústava České republiky* (<http://www.sbirkazakonu.info/ustava-ceske-republiky/>, 10.6 2014).

Ústavní zákon č. 1/1993 Sb.(b), *Ústava České republiky v platném znění* (<http://www.psp.cz/docs/laws/constitution.html>, 10.6 2014).

Ústavný zákon č. 460/1992 Z.z.(a), *Zákon č. Ústava Slovenskej republiky* (http://www.unipo.sk/public/media/9499/dokument_165.pdf, 10.3 2014).

Ústavný zákon č. 460/1992 Z.z (b), *Ústava Slovenskej republiky v platném znění*, (<http://www.nrsr.sk/web/default.aspx?SectionId=124>, 10.6 2014)

7 RESUME

In a parliamentary republic it is usual that the head of state is elected indirectly. In spite of that there are a few parliamentary republics in Central Europe where the head of state is elected by a popular vote. The thesis tries to find changes and explain what happens in the system if the transition to the popular vote has occurred. For this purpose the cases of the Czech and Slovak Republic have been chosen and three research questions have been asked. The thesis tries to find answers to these questions step by step.

- 1) How do the position and powers of the directly elected president in a parliamentary regime change?
- 2) Does political instability occur in the system in a parliamentary regime in connection with the direct presidential election?
- 3) Does the direct presidential election disturb or even change the parliamentary regime?

It has been found out that directly elected presidents have greater legitimacy but their powers remain weak and don't change substantially. The further activity of the head of state is then connected mostly with his or her personality, charisma and the actual political situation. As stated, the directly elected president feels greater legitimacy, and therefore senses the right to interfere with the political events. If the president takes advantage of his or her influence or of the loopholes in the system, a certain tension or deadlock situation might occur which may result in an instability in the system.

The very fact that the president is elected directly does not disturb or change the parliamentary system as such. It is possible to agree with the claim that the president exerts his or her influence, but as it has been stated in the examined cases the power of the president in the system does not increase, because his or her powers do not change. If the president has not gained greater power, the government is still derived from the majority in the parliament and it is evident that the transformation of the political regime has not occurred.